

Makale Gönderim Tarihi: 05.10.2019 Makale Kabul Tarihi: 20.11.2019

Araştırma Makalesi

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN BARIŞ STRATEJİSİ*

Nizamettin ÇELİK**

Öz

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uluslararası ilişkilerdeki barış stratejisi, dillerde dolaşan sözde bir söylem değil; aksine gerçekçi ve uygulanmış bir olgudur. Hz. Peygamber, yeryüzünün her yerinde barış ve huzur ortamını oluşturmayı hedeflemiştir. Şu husus bir gerçektir ki barış ortamının bizatihi varlığı, İslami açıdan bir kazanımdır. Çünkü sulh ve silm, İslam'ın özü ve ruhudur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uluslararası ilişkiler öğretisinde sükûnet ve barış ilk sırayı almaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış ilişkilerde güven ve barışı merkeze aldığını ve hedeflediğini Hudeybiye Antlaşması'nda açıkça görmekteyiz. Hz. Peygamber (s.a.s.) mikro düzeyde hiçbir ahd ve anlaşma tanımayan Mekkelilerin; makro düzeyde de Bizans ve Sâsânî devletlerinin taktiksel ve gündelik siyasetlerinin aksine güven ve barış merkezli bir strateji izleyerek fitne, fesat ve kargaşanın yayılmasına fırsat vermemiş, barış ve güven ortamını korumaya çalışmıştır. Bu sebeple Medine İslam Devleti çok boyutlu olarak güçlenince Hz. Peygamber (s.a.s.) diplomatik yazışmalar yoluyla dış ilişkiler ağını genişletmiş ve bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Dış İlişkiler, Barış, Selam, Güven.

Peace Strategy of The Prophet (Pbuh)

Abstract

Peace strategy of the Prophet (pbuh) in international relations is not a so-called discourse which is in limelight, but rather a realistic and applied phenomenon. Prophet aimed to create an environment of peace and tranquility all over the world. It is a fact that the peace environment itself is an Islamic achievement. Because peace and erasure are the core (essence) and spirit of Islam. Tranquility and peace take the first place in the teachings of the Prophet (pbuh) international relations. As a matter

---

Atıf: Çelik, Nizamettin. "Hz. Peygamber (s.a.v)'in Barış Stratejisi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24:2 (2019), 119-161.

* Bu Çalışma 14.06.2019 tarihinde sunulan "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri" adlı doktora tezinden iktibas edilmiştir.

** Nizamettin ÇELİK, Eğitim Görevlisi, Kurum: Diyanet, Nizam_palu@hotmail.com

of fact, we see clearly in the Hudeybiye Treaty that the Prophet (pbuh) took and targeted trust and peace in foreign relations. Unlike the tactical and daily politics of the Meccans who did not give any covenant and agreement at the micro level and the Byzantine and Sassanid states at the macro level, the Prophet (pbuh) did not allow the spread of mischief, and chaos, tried to maintain an environment of peace and trust. For this reason, when the Islamic State of Madinah became multi-dimensional, the Prophet (pbuh) expanded his foreign relations network through diplomatic correspondence and tried to achieve these goals.

Keywords: Prophet, Foreign Relations, Peace, Salaam (be in safety), Trust.

Giriş

Barış kelimesi, Arapça'da birçok kavramla ifade edilmektedir. Sulh (صلح), kelimesi, fesat veya kötülüğün zıddı olarak insanlar arasındaki kin ve düşmanlığı ortadan kaldırma,¹ antlaşma, barış, asayiş, ittifak² gibi anlamlara; misak (ميثاق) kelimesi, ahit, sözleşme ve antlaşma³ anlamlarına; silm (سلم) kelimesi, zahîrî ve batînî afatlardan kurtulma,⁴ sulh,⁵ emniyet, huzur, asayiş ve güvenlik gibi anlamlara;⁶ âhd (عهد) kelimesi ise, hıfz,⁷ gözetme,⁸ hürmetlere riayet,⁹ emân,¹⁰ misak,¹¹ buluşma,¹² vefa,¹³ vasiyyet¹⁴ ilkbahar yağmuru¹⁵ gibi anlamlara gelmektedir.

"Barış" kavramının, Arapça karşılığı olarak Kur'ân-ı Kerim'de; تعاون صلح, صفا عفو, سلم سلم, اصلاح, ميثاق gibi terimlerle ifade edildiğini görmekteyiz.¹⁶

- ¹ Râğib el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hiseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kurân*, Thk. Muhammed Halil, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010, s. 289; Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukerram İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Thk. Amir Ahmed Hayder, Lübnan, 2009, c. II, s. 610; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı, Daru'l-Nefais, Beyrut, 2007, s. 289.
- ² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. II, s. 611.
- ³ İbn Seyyid, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-Â'zam*, Thk. Abdu'l-Hamid Handavî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, c. VI, s. 544; Zebidî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrazzak el-Hüseynî, *Tâcu'l-Ârus min Cevahiri'l-Kamus*, thk: Mecmua', Daru'l-Hidaye, Kuveyt, 2000, c. XXVI, s. 450.
- ⁴ el-İsfahânî, *el-Müfredat*, s. 245.
- ⁵ el-İsfahânî, *el-Müfredat*, s. 246.
- ⁶ el-İsfahânî, *el-Müfredat*, s. 245-246.
- ⁷ el-İsfahânî, *el-Müfredat*, s. 353.
- ⁸ İbn Seyyid, *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-Â'zam*, c. I, s. 120; Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredat fi Ğarîbi'l-Kur'an*, 353.
- ⁹ İbn Seyyid, *el-Muhkem*, c. I, s. 120.
- ¹⁰ İbn Seyyid, *el-Muhkem*, c. I, s. 120; İbn Manzûr, c. II, s. 383.
- ¹¹ İbn Seyyid, *el-Muhkem*, c. I, s. 120; Râğib el-İsfahânî, s. 353.
- ¹² İbn Manzûr, c. II, s. 384.
- ¹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. II, s. 383.
- ¹⁴ İbn Seyyid, *el-Muhkem*, c. I, s. 120.
- ¹⁵ İbn Seyyid, *el-Muhkem*, c. I, s. 121.
- ¹⁶ Nisa, 4/128; Bakara, 2/84; Nisa,4/114; Bakara, 2/208; Nisa,4/91.

اصلاح ذات البين,¹⁷ المؤمن مؤلف,¹⁸ إطابة {أطاب} الكلام¹⁹ gibi birçok kavramın geçtiğini görmekteyiz. Kur'an'da ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Sünnet'inde barışla ilgili kavramların çokça geçmesi, bu konunun ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir.

Genel olarak barışla ilgili bu kavramlara baktığımızda Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uluslararası ilişkilerdeki barış ilkesi, dillerde dolaşan sözde bir söylem değil; aksine kalpte içselleştirilen bir ilkedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uluslararası ilişkiler öğretisinde sükunet, güven ve barış ilk sırayı almaktadır. Müslümanların vatanına ve değerlerine kastedilmediği, İslam'ı yaşatma ve yaşama hürriyeti kısıtlanmadığı sürece barışı esas almaları, uluslararası ilişkilerde temel ilkedir.²⁰ Bu bağlamda Hz. Ali'nin (r.a.), Mısır'a vali tayin ettiği Malik Eşter'e yazdığı emirnamesinde barış ilkesiyle ilgili vurguladığı şu bilgiler dikkat çekicidir: *"Düşmanın, sana Allah'ın razı olduğu barışı teklif ederse, kabul et. Çünkü barışta ordun için bir rahatlık; sıkıntılarının için bir kurtuluş, belden için emniyet vardır. Fakat barış yaptıktan sonra düşmanına karşı her yönüyle uyanık ol ve tetikte bulun; çünkü düşman, çoğu kez gâfil olmanı bekler. Öyleyse tedbirini al, bu hususta hüsnüzan beslemeyi de bir kenara bırak."*²¹

Barış kavramının var olan çatışmaları ve sorunları çözüme kavuşturma ile birlikte yaşama kültürünü inşa etme şeklinde iki yönü vardır. Hz. Peygamber'in barış stratejisi, yalnız savaşı sonlandırıp sorunların çözümü kavuşturmaya sınırlı kalmamıştır. Bununla birlikte O'nun barış stratejisi kişiyi; Allahla, kendisiyle, ailesiyle, çevresi ve dünya ile barışık ve uyumlu olmasını sağlamak şeklinde ortaya çıkmıştır.

Hz. Peygamber'in yoğun diplomatik yazışmaları ve bu yazışmalarda kullandığı üslup dış ilişkiler stratejisi hakkında yeteri bilgi vermektedir.²² Hz. Peygamber'in küresel ve bölgesel aktörlerle yazışmalarında diplomasi dilini kullandığı görülmektedir. Bu yazışmalar, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış ilişkiler stratejisinin barış ve güven merkezli olduğunun, savaşma amaçlı olmadığı bir

¹⁷ Malik b. Enes, Muvatta, Thk. Muhammed Fuad Abdulkakî, Daru İhya-i Türesi'l-Arabî, Mısır, Trs, Hüsnü'l-hûluk, 1; Tirmizî, Ebu İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdulkakî, Daru İhyai't-Türesi'l-Ârabî, Beyrut, 1977, Birr ve's-Sıla, 26; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistani, *es-Sünen*, thk. Yasir Hasan vdğ., Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2013, Edeb, 58.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavudî, Adil Murşîd, Müessesetü'r-Risale, Lübnan, 1999, c. XV, s. 106.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 449; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 53.

²⁰ Ahmet Yaman, "Sulh", DiA, İstanbul, 2009, c. XXXVII, s. 485.

²¹ eş-Şerifu'r-Radî, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Hüseyin b. Musa b. Muhammed, *Nehcu'l-Belağa*, Thk. Şeyh Faris Hassun, Kum, 1419, s. 591.

²² (بسم الله الرحمن الرحيم من محمد إلى هرقل عظيم الروم), (بسم الله الرحمن الرحيم من محمد بن عبد الله و رسوله إلى كسرى عظيم فارس), (بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسوله إلى المتوقس عظيم القبط)

kanıtıdır. Bu yoğun diplomatik yazışmalar, ihtilaf ve anlaşmazlıkların barış ve diyalog yolu ile çözüme kavuşturma amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.²³

Hz. Peygamber'in oluşturduğu saadet toplumunun savaşa bakışları isteksiz ve olumsuz olmuştur.²⁴ Buna mukabil savaş ve şiddet yanlıları ve bu ortamdan beslenenler kınanmıştır.²⁵ Hz. Peygamber artan şiddet ve baskılara karşı bir barış stratejisi olarak Habeşistan'a hicreti öngörmüş, on üç yıl tüm baskılara rağmen mukabele-i bî'l-misilde bulunmamıştır. Nitekim fiili olarak kendisine yönelik tasarlanan şiddete karşı Medine'ye hicret pratiğini gerçekleştirmiştir. İç barış adına Medine'ye varır varmaz Evs ve Hazrec arasında geçmişten süre gelen düşmanlığı sonlandırmıştır. Toplumsal barış adına Medine'deki üç Yahudi kabilesiyle Müslümanlar arasında Medine Sözleşmesi imzalamış, hemen ardından da dış barış adına civar kabilelerle antlaşmalar yapmıştır. Hz. Peygamber'in savaş ve şiddet içerikli harb ve benzeri isimleri iyi çağrışım yapan isimlerle değiştirmesi barış stratejisinin dışa yansımaları göstermesi adına önem arz etmektedir.²⁶ Kur'an ve Sünnet'in sosyal adaleti, kardeşliği, müsamahayı, başkasının hakkına saygıyı ve insan arasında eşitliği emretmesinin; köleleştirmeyi ve ırkçılığı yasaklamasının fiili uygulaması, insanların barış içerisinde yaşamasına imkân sağlayan ilkelere dir.²⁷

Savaş ve barış kavramları geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli uluslararası gündem maddesidir. Savaş yanlısı aktörler olmakla beraber genelde uluslararası aktörlerce savaş durumunun oluşmaması ve insanları savaşın kahredici etkisinden uzaklaştırmak için yoğun bir çaba harcanmaktadır. Makalenin ana teması olan Hz. Peygamber'in barış stratejisi ile ilgili verileri sunmadan önce gerek İslam âlimleri ve gerekse gayr-i Müslimler tarafından dile getirilen İslam'ın savaş ve barışla ilgili önermeleri kısaca aktarmak istiyoruz. İslam'ın savaş ve barışla ilişkisi genelde üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Aşağıdaki grafikte bu değerlendirmeler gösterilmiştir.

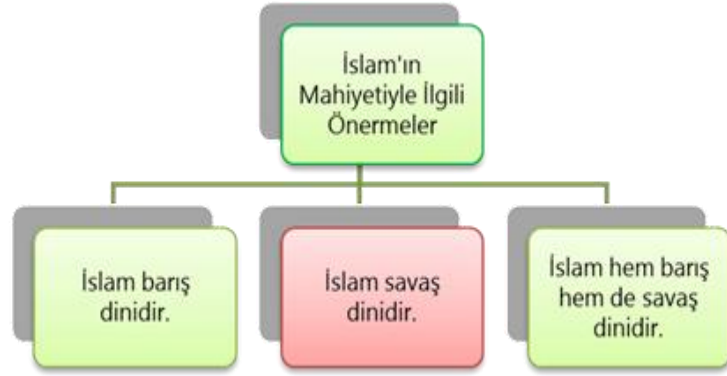
²³ Nizamettin Çelik, *Hz. Peygamber'in (sav) Diplomatik İlişkilerinin Mahiyeti ve Temel Hedefi*. HADITH. Yıl: 2019/1; Sayı: 2, s. 104.

²⁴ Bakara, 2/216.

²⁵ Maide, 5/64.

²⁶ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' Ebu Abdillâh el-Basrî el-Haşimî. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Thk. Muhammed Abdu'l-Kadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012, c. I, s. 243-251.

²⁷ Muhammed Ebu Nimer, *el-la Unf ve Sunû's-Selam fi'l-İslam*, Trcm: Tays el-Yahya, Thk. İmad Ömer, el-Ehliyye li'n-Nerive't-Tevzi', Amman, 2008, s. 75.

İslam barış dini olduğunu söyleyenlerin dile getirdiği temel önerme, İslam'ın uluslararası ilişkilerde gözettiği temel stratejinin barış ve güven temelli olduğudur. Bu görüş sahiplerine göre savaşla ilgili âyetler esasen barışı tesis etmek içindir. İslam'ın dış ilişkiler stratejisi yerkürede sulh ve selamı umumileştirmektir. Savaş vb. sebepler bunu gerçekleştirmek için yararlanılan yapıcı araçlardır.²⁸

İslam'ın savaş dini olduğuna dair misal olarak ilk dönem hukukçulardan olan İkkiyâ el-Herrâsî'nin tefsirinde geçen şu yaklaşım tarzını gösterebiliriz. O, "*Sakin gevşeklik göstermeyiniz ve üstün olduğunuz hâlde sulha dâvet etmeyiniz.*"²⁹ ayetini tefsir ederken âyetin, zaruret hali dışında kâfirlerle barış yapmanın yasaklanmasına; aciz olma hali dışında kâfirlere karşı savaşı terk etmenin haramlığına delil teşkil ettiğini söylemektedir.³⁰ Bu görüşü gayr-i Müslimlerin de en çok dillendirdiği görüştür.

Üçüncü görüşe göre İslam, şartlara göre barış ve savaş stratejisi izlemektedir.

²⁸ Muhammed Nassirî, "es-Selam fi'l-İslam", *Mecelletü Ulumi'l-İslamiyye*, Yıl: 1425/2, Sayı: 11, Kum, s. 46.

²⁹ Muhammed, 47/35.

³⁰ İkkiyâ el-Herrâsî, Ali b. Muhammed b. Ali Ebu'l-Hasan et-Taberî, *Ahkamu'l-Kur'an*, Thk. Musa Muhammed Ali, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1982, c. IV, s. 374.

Bu çalışmada sunulan bilimsel veriler ışığında bu sorulara cevap verilmeye çalışılmaktadır. Özellikle üçüncü bölümde Hudeybiye Barış Antlaşmasıyla ilgili tespit edilen bilimsel bulgular, İslam'ın barış stratejisinin keyfiyetini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada barışla doğrudan ilişkili olan insan ailesinin birliğinin, itidalın, affediciliğin ve barışın pratik sonuçlarının önemine vurgu yapılmaktadır. Yerkürede barışın tesisi için bu unsurların uluslararası aktörlerce benimsenmesi ve gereklerinin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Barışı tesis etme vasıtaları bölümünde barışın tam olarak tesis edilebilmesi için gerekli unsurlara işaret edilmiştir. Bu unsurlar arasında zikredilen güvenlik vurgusu ile yerkürede tüm aktörlerin birbirlerinin hakkına riayet ettiği, saldırganlığın olmadığı, barışın hâkim olduğu güvenli bir dünya oluşturma kastedilmektedir. Özgürlüğün de barışla doğrusal bir bağlantısı vardır. Zira tarihte özgürlükle özdeşleşmiş milletlerin, yerküreye barış iklimini hâkim kıldığı görülmektedir. Ayrıca cihadın kargaşa ve düzensizliği önleyerek barışı tesis etmede temel unsur olduğu Hac Sûresi 40. âyette işaret edilmiştir.

Son bölümde Hz. Peygamber'in barış stratejisi, teorik bilgiler ve pratik uygulama (Hudeybiye Barış Antlaşması) bağlamında değerlendirilerek barış mefhumunun önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Barışla Bağlantılı Kavramlar

1.1. İnsani Erdemlerde Birlik

Hz. Peygamber yerkürede farklı kültürlerin yaşamasına ve gelişmesine imkân sağlayacak ve aynı zamanda muhtemel renk ve dil bölmelerinin ayrıştırıcı etkilerinden insanları koruyacak kolektif bir üst kimlik oluşturmuştur.³¹ Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de beşeriyetin vahdetini özellikle vurgulamıştır: "*Ey insanlar! Sizi bir tek candan yaratan, ondan eşini var eden, o ikisinden çok sayıda erkekler ve kadınlar meydana getiren Rabbinizden sakının!*"³² Bu âyette insanın aynı asıldan geldiğine vurgu yapılmıştır. İhtilaf ise insanların arzu ve isteklerinin peşinde koşmalarından kaynaklanmıştır.³³ Yüce Allah, dönem dönem bozulan bu birliği tesis etmek için peygamberler göndermiştir. İslam'da insani erdemlerde birlik vurgusu, dış ilişkiler ve diplomaside sorunların çözümü için yöntem ve ilkelerinin belirlenmesinde ortak akıl ile hareket etmeyi öngörmektedir.

Nitekim peygamberlerin gönderilişinin ve onlarla birlikte kitapların indirilmesinin temel amaçlarından biri insanlığın birliğini sağlayıp anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaktır. Bakara Süresi 213. âyetinde müfessirler, peygamberlerin bu

³¹ Medine İslam Devleti, bunu fiili olarak uygulamıştır. İbn Hişâm, *es-Sîre*, s. 430.

³² Nisa, 4/1.

³³ Muhammed Ebû Zehra, *el-Alakatü'd-Devliyye fi'l-İslam*, Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, 1995, s. 21.

misyona dikkatleri çekmişlerdir. ... فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ {فَاخْتَلَفُوا} وَاحِدَةً {فَاخْتَلَفُوا} (كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً) "İnsanlar bir tek ümmet idi. (İhtilafa düştüler) Allah peygamberleri müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdi." İnsanlar, Hz. Âdem (a.s.)'den Hz. Nuh (a.s.)'a kadar İslam dini üzere yaşıyorlardı. Daha sonra aralarında ihtilâfa düştüler. İşte bunun üzerine, Allah da bu ihtilafa çözüm bulmaları için kendilerine peygamberler göndermiştir.³⁴

Elmalılı Hamdi Yazır bu âyetin mealini verirken İbn Mes'ud'un kıraatını³⁵ dikkate aldığı anlaşılmaktadır. "İnsanlar tek bir ümmet idi Ayrılımları üzerine..." Ayrıca "لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ" ifadesinin hazfine âyetin bu kısmı (لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ) delâlet etmektedir. Aynı zamanda Abdullah b. Mesud'un, (كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً) (فَاخْتَلَفُوا) şeklindeki kıraati de peygamberlerin bu misyona delâlet etmektedir. Bu temel hedef ve ilke gereği tüm nebi ve resuller, insan birliğini bozan cehaletle, kötülükle, karanlıkla ve zulümle mücadele etmişlerdir. Böylece barış ve güven iklimini yerküreye hâkim kılmaya çalışmışlardır.

İslam, milletler arasında hiyerarşik bir sınıflandırmayı kabul etmemiştir. Bundan dolayı İslam'da ırk, kabile ve millet farklılığı, bizatihi üstünlük ve düşüş ölçüsü değildir. Farklı dil ve renk bölmelerin varlığı sadece insanların ilişkilerini kolaylaştırıp düzene sokmak (teâruf) içindir.³⁶ O halde bir bireyin veya bir toplumun kendini diğer insanlardan veya toplumlardan daha değerli ve asil hissetmesi, kendi aslının farkında olmaması anlamına gelmektedir.³⁷ Bu itibarla hiçbir insan mensup olduğu ırkından dolayı üstün veya hakir görülmemeli çünkü bütün insanların babası Âdem'dir. Âdem ise topraktır.³⁸ Kur'an, Müslümanların birliğini Allah'ın bir nimeti olarak değerlendirirken, birliği bozan gruplaşma ve bölgeciliği her an içerisine düşüp yanabilecekleri ateşten bir çukurun kenarında bulunmaya benzetmiştir.³⁹ "...Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oraya düşmekten de sizi O kurtarmıştı..."⁴⁰ Dolayısıyla Hz. Peygamber, Müslümanlar arasında birliği tesis etmede meşrep, ırk, bölge ve

³⁴ Mâturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebu Mensur, *Te'vilatu Ehl- Sünne*, thk. Mehdi Basullumî. Daru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, c. II, s. 107; en-Nesefî, *Medariku't-Tenzil*, c. I, s. 177.

³⁵ Taberî, Muhammed Cerir, *Camiu'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'ân*. Mektebetu'l Faysaliyye, Mekke, Trs, c. II, s. 334.

³⁶ Hucurat, 49/13.

³⁷ Teberânî, Süleyman b. Ahmet, *Mu'cemu'l-Evsat*, Thk. Abdu'l-Muhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Daru'l-Haremeyn, Kahire, 1995, c. V, s. 86. (ان ربيكم واحد و اباكم واحد ولا فضل لعربي على أعجمي ولا لعجمي على عربي ولا احمر على اسود ولا اسود على احمر إلا بالتقوى)

³⁸ Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'an*, 50; Nesaî, Ahmet b. Şuayb Ebu Abdurrahman, *el-Müctebâ*, thk. Ebu Fettah Ebu Ğudde, Mektebetu'l-Metbuâtu'l-İslamiyye, Halep, 1986, Tehrimu'd-Dem, 6.

³⁹ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Mustafa Seyyid Muhammed ve diğerleri, Dâru Taybe, Kahire, 2000, c. III, s. 136.

⁴⁰ Ali İmran, 3/103.

coğrafya farklarını esas alan saikleri değil, İslam'ın değişmeyen iman ölçüsünü esas almıştır.⁴¹ Sadi Şirazi, bu bağlamda ne güzel söylemiştir:

"Ne gam olur, ehl-i İslam'ın duvarlarına ki senin gibi arkası olduktan sonra

*Ne korkar denizin dalgasından, Nuh gibi kaptanı bulunduktan sonra."*⁴²

Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.s.), "(Yüce) Allah, cahiliye (dönemi) övünmesini ve atalarla gururlanma âdetini sizden gidermiştir. İnsanlar, takva sahibi mü'min ve bedbaht günahkâr olarak iki gruptur. İnsanlar Âdem'in oğullarıdır, Âdem de topraktır."⁴³ buyurmuştur. Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.)'in insani diplomasisine, barış stratejisine ve üslubuna işaret etmektedir. Onun için şunu ifade edebiliriz ki Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış siyasette gözettiği temel strateji, yerküreyi ıslah edenler ile ifsad edenleri kalın kırmızı çizgilerle ayırmak ve bozgunculara fırsat tanımamaktır. Hz. Peygamber dış siyasetinde sadece bölgesel ve küresel bazda bozgunculuk çıkaran saldırgan kabile ve devletlerle savaş stratejisini izlemiş ve onlara karşı sert tedbirler almıştır. Gatafan ve benzeri saldırgan kabilelere bu amaçla operasyon düzenlemiştir.⁴⁴ Ayrıca bölgesel ve küresel devletlerle ilişkilerinde bu anlamda bir saldırganlık gördüğünde savaş haline geçmiştir. Nitekim makro⁴⁵ düzeyde Bizans'ın saldırgan tutumuna karşı Mute Savaşı ve Tebük Seferi düzenlemiştir,⁴⁶ bölgesel olarak da Mekke'ye karşı savaş durumuna geçmiş ve sert tedbirler almıştır.⁴⁷ Dolayısıyla İslam Peygamberi, insani erdemlerde birlik aramış, bu erdemlerden yoksun olan kişi ve devletlere ilke bazında müsamahalı davranmamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in temel amacının, özelde Müslümanları genelde de bütün insanların dünya ve âhiret saadetlerini gerçekleştirmek olduğunu,

⁴¹ Teberânî, Süleyman b. Ahmet, *Mu'cemu'l-Kebir*, Mektebet-u İbn-i Teymiye, Thk. Abdu'l- Mecid es-Selefi, Kahire, 1983, c. IV, s. 25. (المسلمون إخوة لا فضل لأحد على أحد إلا بالتقوى). Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Camiu'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umuri Resulillahi ve sünenihi ve eyyamihî*. Thk. Mahmud Muhammed Nassar. Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2013, Salât, 80; İbn Hibbân, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebu Hatim et-Temîmi. *es-Sahih*. Thk. Şuâyb Arnavudî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993, c. XIV, s. 558. (ولو كنت متخذًا خليلًا من الناس لاتخذت أبا بكر (ولكن أخوة الإسلام ومودته)

⁴² Sadi Şirâzi, Ebu Abdullah Müşerrefu'd-Din b. Muslih eş-Şirâzi, *Gülistan*, (3.baskı), Çev: Cafer Tayyar b. Ahmed Salim, Ravza yay., İstanbul 2017, s. 13.

⁴³ Tirmizî, Menâkıb, 75; Ebû Dâvûd, Edeb, 119; İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. IX, s. 137. (إن الله قد أذهب عنكم (عبية الجاهلية إنما هو مؤمن تقى وفاجر شقى الناس كلهم بنو آدم وأدم خلق من تراب)

⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 26.

⁴⁵ Makro ve mikro ifadeleri diplomasi dilinde küresel ve bölgesel ilişki ağını ifade etmek için kullanılmaktadır. Benzer ifadeler için bkz. Erol Kurubaş, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi Ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak*, Yıl: 2012/2, Sayı: 1, s. 26.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. II, s. 97, 125.

⁴⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.), Kureyş ve müttefiklerine karşı Medine sözleşmesinde sert tedbirler almıştır. Kureyşle diplomatik faaliyetleri durdurmuştur. İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik bin Hişam el-Himyeyî. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim Ebyarî, Abdu'l-Hafiz Selebi. Daru İbni Kesir, Beyrut, 2005, s. 433.

Kur'an ve Sünnet'te çok açık bir şekilde görmek mümkündür.⁴⁸ Hz. Peygamber Medine Dönemi fiili uygulamasıyla inananları iman bağı, inanmayanları ise insanlık bağı ekseninde birleştirmiştir. Bunun yolu da tevhiddir. Zira tevhid, kelimesi, Müslümanların akıl, fikir ve kültür birliğini, kalb ve gönül birliğini, gaye ve hedef birliğini sembolize etmektedir.⁴⁹ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine Sözleşmesiyle, kan bağına dayalı kabileci bir sosyal yapıyı, devlet yapısına kavuşturmuştur. Bu sözleşmeye taraf olanlar, tek bir ümmet olarak nitelendirilmiştir. Medine Anayasası'nda Yahudiler de ümmeten vahideden⁵⁰ sayılmışlardır. Birliğin tesisi için Resûl-i Ekrem (s.a.s.), Yesrib'e varır varmaz ilk önce Amalikalı bir şahsa nisbet edilen Yesrib ismini, Tabe, Tayyibe ve Medine diye değiştirmiştir.⁵¹ Ardından Muhacir'lerle Ensar'ı bir araya getirip kardeş etmekle bölgecilik ayrımcılığını; Medine'nin iki yerli büyük kabilesi olan Evs ve Hazrec'i bir araya getirip barıştırmasıyla kabile ve kavmiyet ayrımcılığını kaldırtmıştır.⁵² İslam, gayri müslimlerle bir arada yaşama adına hayata geçirdiği "Medine Sözleşmesi" ile Müslümanların gayri müslimlerle barış içerisinde yaşayabileceklerinin canlı örneğini ve tecrübesini göstermiştir.⁵³

Çok açıktır ki insan ve birliğin gerekliliği ve bu birlikten doğan neticenin faydaları hususunda delile bile ihtiyaç duyulmaz; zira bu durum ortak aklın gerekli gördüğü bir olgudur. Nitekim toplumsal ilişkilerde olduğu gibi devletlerarası ilişkilerde de tefrika ve fesat çıkarmanın faydalı ve güzel; ortak hareket etme ve islahın ise zararlı ve kötü olduğunu söylemek mümkün değildir. İnsanlar her ne zaman ihtilafa düşseler Yüce Allah, onları birliğe ve dirliğe davet etmek için peygamberler göndermiştir. İnsanlardan bir kısmı olumlu karşılık

⁴⁸ Fadıl Salih es-Sâmerrâî, *Nübüvvetü Muhammed mine's-Şekki ile'l-Yakîn*, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2005, s. 50.

⁴⁹ Farukî, İsmail Râci, *İslam kültür atlası*, Trcm: Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu. İnkılab Yayınları, İstanbul, 2014, s. 99-105.

⁵⁰ Vesikanın birinci ve ikinci maddeleri: Bu kitap, Hz. Muhammed (s.a.s.)'den Kureysli ve Yesribli mü'minler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlarla yine onlara iltihak etmiş olanlar (Yahudiler, Bedeviler Müellefeti kulub) ve onlarla beraber cihad edenler için düzenlenmiştir. İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet teşkil etmektedirler. Ayrıca 26 ile 36 maddeleri arasında Yahudilerin Müslümanlarla beraber tek bir ümmet olduğunu seraheten ifade etmektedir. Medine Vesikası'nda kullanılan tek ümmet kavramı akidevi bir birlikten ziyade siyasi bir birliği ifade ettiğini söyleyebiliriz. Ahmed Kaim eş-Sa'bî, *Vesikatü'l-Medine, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuûnü'l-İslamiyye*, Devha, 2005, s. 86-87.

⁵¹ İbn Hudeyd, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ahmed, *el-Misbahu't-Mudiyy fi Küttabi'n-Nebeyyi'l-Ümmî ve Resûlihi ile Muluki'l-Erdî min Arabiyyin ve Acemî*, Thk. Muhammed Âzimuddin, Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1985, c. II, s. 14.

⁵² Süheylî, Ebu'l- Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahhmed b Ebi'l-Hasan es-Süheylî, *Ravzu'l-Unf fi Tesiri's-Sireti'n- Nebeviyyeti li İbn Hişâm*, Thk. Abdullah el-Minşavî, Daru'l-Hadis, Kahire, 2008, c. II, s. 381, Mubarekfûrî, Safiyyu'r-Rahman, *er-Rahiku'l- Mahtum*, Daru ibn-i Haldun, İskenderiyye, 2010, s. 206.

⁵³ İbn Hişâm, *es-Sire*, 430-433; Mubarekfûrî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s. 212.

verip hidayete ulaşımlar; bir kısmı da olumsuz cevap verip dalâlete düşmüşlerdir.⁵⁴

İslam, soy ve kan birliğine dayanan asabiyet unsuru yerine tevhid inancının gereği olan kardeşlik manevi birlik, dayanışma ruhu üzerine kurulmuş olan bir uluslararası toplum yapısını öngörmektedir.⁵⁵ Bu yapıyı zedelemeye sebep olan kişiler, uygun bir yöntemle uyarılmışlardır. Mesela sahabi Ebû Ukbe şöyle demiştir: Resûlullah ile beraber Uhud Savaşı'nda bulundum. (Savaş esnasında) Al bu da benden ben Farslı bir gencim diyerek müşriklerden birini yere serdim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s): bana bakarak: "Al bu da benden, ben ensarlı bir gencim, deseysin ya?"⁵⁶ buyurdu

İslam'da farklılık tanınmış bir haktır. İki beşer arasında şekil, sima, huy ve diğer açıdan birebir uyum görmek mümkün değildir.⁵⁷ Bu tanınan farklılıklar; dilsel, renksel, şekilsel ve tabiat gibi faktörlerdir. İslam bu hakları değer ölçüsü olarak öne sürmemiştir. Zira İslam itikat sisteminin temelinde iman yer almaktadır. İmanın özünde de ayrışma değil birleştirme, tefrika değil kaynaştırma vardır. Mü'min ise kendisiyle kaynaşan, karşısındakine güven veren kişi demektir.⁵⁸

Hz. Peygamber nev-i beşerde var olan farklılıkları doğal bir durum olarak insanlığa sunarken buna mukabil çağdaş uluslararası arenada milletlerin kaynaşması ve birleşmesi konusunda uluslararası aktörlerce yeni yeni ortak bir yaklaşım sergilenmeye başlanmıştır. Zira 1994'te kadar Güney Amerika'da renksel ve şekilsel farklılıklar üstünlük ve aşağılık alameti olarak ön plandaydı. Ayrıca yabancı düşmanlığı, ayrımcı uygulamalar gibi saikler dünya siyasetinde gündemini korumaktadır. Bu yüzden insanlar ve devletler arasında her türlü ayrımcılığı önleme çabası, uluslararası ilişkilerde hâlâ önemli gündem maddesi olmasına rağmen⁵⁹ Hz. Peygamber bunu temelinden çözmüş ve temel ilkeler belirlemiştir.

⁵⁴ Bakara, 2/ 213.

⁵⁵ Ebû Dâvûd, Edeb, 120.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed b. el-Kufi, *Musannef*, Thk. Muhammed Avvame, Daru'l-Kible, Cidde, 2006, c. XVIII, s.185; İbn Mace, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-ü İbn Mace*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Darü'l-hayâ'î'l-Kütübî'l-Arabiyye, Beyrut, Trs, Cihad, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXVII, s. 193; Ebu Ya'lâ el-Mevsulî, Ahmed b. Ali b. Müsenna et-Temimî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mavsilî*, Thk. Hüseyin Selim Esed, Daru'l-Me'mun li't-Turas, Dimeşk, 1984, c. II, s. 212. (فضریت رجلا من المشرکین فقلت خذها مني وأنا الغلام الفارسی .) (فبلغت النبي صلى الله عليه و سلم فقال ألا قلت خذها مني وأنا الغلام الأنصاري)

⁵⁷ Rum, 30/ 22.

⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. XIX, s.166; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 106; et-Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. IX, s. 200. (الْمُؤْمِنُ مُؤَلَّفٌ وَلَا خَيْرٌ فِيمَنْ لَا يَأْتَفُ وَلَا يُؤَلَّفُ)

⁵⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Aktüel 16 Basım Yayım Dağıtım, Bursa 2018, s.174.

1.2. Vasat Ümmet

Vasat kelimesi lugatta, iki tarafının da eşit olmasını gerektiren şey demektir. Bunun için vasat kelimesine adl denilmiştir.⁶⁰ Yine israf ile cimrilik arasındaki cömertlik anlamında kullanıldığı gibi, ifrat ve tefritten korunup istikamet üzere olma, her şeyde i'tidal üzerine bulunma gibi anlamlara da gelmektedir.⁶¹ Ümmet ise, sözlükte, din, yol, önder, bilge, topluluk ve güzel yüz gibi anlamlara gelmektedir.⁶² Vasat ümmet misyonu insanların asgari müştereklerini esas alarak ve var olan iyi yönlerine vurgu yaparak doğru düzleme çekmektir. Burada Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tesis ettiği sistemin siyasi, iktisadi, hukuki ve ahlaki tüm alanlarda insanların ihtiyaçlarını karşılayacak bir birlikteliğine sahip olduğuna, insanlığı hak ve adalet düzlemi üzere birleştirebileceği evrensel boyutuna vurgu yapılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tüm çıkar ve kaygılar üstü olan uluslararası ilişkileri, ifrat ve tefrite sapmadan üstün ahlak ilkelerini esas alan tek sistem olduğunu söyleyebiliriz.⁶³ Bundan dolayı dış ilişkilerde rol model olma hakkına sahiptir. İslam Peygamber'in vasat ümmet vurgusu⁶⁴ Müslümanları söz ve eylemlerinde en mükemmele sevk etmiş ve büyük bir medeniyetin vücut bulmasına vesile olmuştur. Böylece evrensel insanî ilkeler, İslam'ın ulaştığı beldelerde ve hayatın her alanında hâkim olmaya başlamıştır.

Başka bir açıdan vasat ümmet, her türlü aşırılıktan korunarak tutum ve davranışlarında doğruluk ve adalet çizgisinde kalmayı başaran istikrarlı, aklı-selime göre hareket eden, insafli, uyumlu ve en hayırlı toplum⁶⁵ anlamına gelir. Kur'an'da Müslümanlar, *"Böylece, sizler insanlara birer şahit olasınız ve Peygamber de size bir şahit olsun diye sizi vasat bir ümmet yaptı."*⁶⁶ şeklinde nitelemiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) Bedir Savaşında Yüce Allah'tan zafer talep ederken *"Rabbim bu topluluğu yok edersen yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacaktır."*⁶⁷ veciz kelamıyla Bedir ehlinin İslam dinini insanlara

⁶⁰ el-Askerî, Ebu Hilal, *el-Furuku'l-Luğaviyye*, Thk. Muhammed İbrahim Süleym, Daru'l-İlm ve's-Sekafe, Kahire, 1997, s. 307.

⁶¹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 537.

⁶² Zebidî, *Tâcu'l-Ârus*, c. XXXI, s. 229.

⁶³ Muhammed Zekeriyya Nedda, *Ahlaku's-Siyase li'd-Devleti'l-İslamiyyeti fi'l-Kur'an ve's-Sünne*, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 2006, s. 672.

⁶⁴ İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. XVI, s.199;

⁶⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, (5. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, I, 226.

⁶⁶ Bakara, 2/143.

⁶⁷ Müslîm, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysaburî, *Sahih-u Müslim*. Thk. Muhammed Fuat Abdülbakî. Beyrut: Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1991, Cihad ve Siyer, 58;Tirmizî,

yansitan vasat ümmet misyonuna işaret etmiştir. Nitekim şahit ve vasat ümmet vasfını kaybedip yoldan sapanlar, kıyamet gününde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in havuzundan su içmekten mahrum kalacaklardır.⁶⁸

Şurası da bir gerçektir ki genellikle Yahudiler maneviyattan büsbütün uzaklaşıp materyalist bir strateji izlemiş, Allah'ın kitabını değiştirmiş, peygamberleri öldürmüş ve Allah'ı inkâr etmişlerdi.⁶⁹ Nasranîler de, dünyevi lezzetlere sırt çevirerek kendilerini koyu bir ruhaniyete kaptırmışlardı.⁷⁰ Hz. Peygamber ise bütün bu ifrat ve tefritleri reddederek yerkürede uyumlu ve dengeli bir dünya anlayışı getirmiş ve bu anlayışa uygun bir toplum yapısını oluşturmuştur.⁷¹ Nitekim hadiste "vasat ümmet" "adaletli (dengeli) bir ümmet"⁷² şeklinde beyan edilmiştir. Bu bağlamda İslam ümmeti, yeryüzünde en hayırlı ve en asîl ümmet ünvanını almaktadır.⁷³ Böylece insanlığın ıslahı ve geleceğinin teminatı için bu ümmetin omuzlarına ağır ve şerefli bir yük yüklenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de "İşlerin Allah'a en sevimsi, ıımlı ve dengeli olanıdır."⁷⁴ buyurmak suretiyle İslam ümmetinin ahlaki ve insani tanımını yapmış ve vasat vasfına işaret etmiştir. "İşlerinizde orta yolu tutunuz, dosdoğru olunuz. Biliniz ki, hiç biriniz ameli sâyesinde kurtuluşa eremez."⁷⁵ Hadisinde de "vasat ümmet" in vasıfları beyan edilmiştir.

Bu ilke gereği, *i'tidal ve istikamet* sahibi olan vasat bir ümmet, ancak insanlara model olabilir. İstikameti kendisine vazgeçilmez bir ilke edinmiş bu ümmet, insanlığa yük değil; aksine mazlum ve mahrumların boyunlarını büken ağır yükü kaldırarak barışı, güveni ve adaleti yerkürede tesis edenlerdir.

اللهم إن تخلق هذه العصاة من أهل الإسلام فلا تعبد في الأرض أبدا

⁶⁸ Tirmizî, Sıfatü'l-Kiyame, 3; İbn Hibbân, *Sahih*, c. XVI, s. 343.

⁶⁹ et-Taberî, *Camîu'l- Beyan*, c. II, s. 6.

⁷⁰ et-Taberî, *Camîu'l- Beyan*, c. II, s. 6; en-Nesefî, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru'n-Nesefî (Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil)*, Thk. Yusuf Ali, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2011, c. I, s. 137; el-Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'u li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2006, c. II, s. 433.

⁷¹ et-Taberî, *Camîu'l- Beyan*, c. II, s. 6-7; el-Kurtûbî, c. II, s. 433; el-Beğavî, Muhyî's-Sünne Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud, *Mea'limu't-Tenzil*, Daru't-Tayyibe, Riyad, 1997, c. I, s. 158-159.

⁷² Buhârî, *Tefsir*, 13; İ'tisam, 19; Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'an*, 3; Taberî, c. II, s. 7; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, c. II, s.112; Nesefî, *Tefsiru'n-Nesefî*, I, 138; Kurtûbî, c. II, s. 433; Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf An Hakaiki't-Tenzil*, Daru'l- Kitabi'l-Arabi, Beyrut 2012. c. I, s.152.

⁷³ İbn Mace, *Zühed*, 37; Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, Daru'l-Muğni, Riyad, 2000, Rikak, 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXIII, s. 245. (إنكم وفتيم سبعين أمة . أنتم)
(خيرها وأكرمها على الله)

⁷⁴ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, c. XIX, s. 348; Taberî, *Camîu'l- Beyan*, c. II, s. 6.

⁷⁵ Müslîm, Sıfatü'l-Münafikin ve Ahkamuhu, 71; Tirmizî, *Tefsir*, 5; Dârimî, Rikâk, 24.

1.3. Selam

Selam kelimesi lügatte, barış, sulh, emniyet, güvenlik, bütün ayıp ve kusurlardan salim olma, doğru söz afiyet, beraat, tahiyat, dua vb. anlamlara gelmektedir.⁷⁶ Ayrıca selam, Yüce Allah'ın mukaddes isimlerinden birisidir.⁷⁷ Selamın dışa yansımış şekli olan barış, İslam'ın ilkelerinden bir ilke, inançlarından bir parçadır. "Müslüman kişi, insanların elinden ve dilinden selamette olduğu kimsedir. Mü'min ise, insanların, can ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kimsedir."⁷⁸ Hadislerde geçen 'selam' ve 'emân' kelimeleri Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış siyaset stratejisinin evrensellik yönünü gösteren açık beyanıdır. Selam ile barış kavramının pratikte ifade ettiği farklı manaya değinirsek şunu ifade edebiliriz ki selam mefhumunun var olan barış ve güven ortamını koruma ve sürdürme yönü ağır basarken barış mefhumunun ise çatışma ortamını sonlandırarak çatışmasız bir ortam oluşturma yönü ağır basmaktadır. Nitekim Hudeybiye Antlaşması'yla mikro düzeyde çatışmasız bir ortam oluşturulmuş, savaş durumundan savaşız bir ortama geçilmiştir.

Selam mefhumunun pratik neticesi olan barışın Hz. Peygamber'in dış ilişkilerinde somut olarak yansıdığını görebilmekteyiz. Nitekim Mekkelilerle Hudeybiye Barışı, Medine civarında bulunan çevre kabilelerle saldırmazlık antlaşması⁷⁹ ve İslam'a davet mektupları⁸⁰ bu ilkenin ve hedefin bir tezahürüdür. Zira Hz. Peygamber'in değişmeyen temel stratejisi, beşeriyeti hidayete, aydınlığa, iyiliğe, doğruluğa ulaştırma uğraşı olmuştur. O, kendisinden "Ey insanlar! Ben ancak (âlemlere) hediye edilmiş rahmet peygamberiyim!"⁸¹ buyurmuştur. Selam ilkesi gereği Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış siyaseti, güven ve barış temelli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Hudeybiye Barış Antlaşması ile Mekke'de yaşam hakkını bulamayanlar güven içerisinde kavli ve bedeni tebliğ ortamı ve imkânı görmüşlerdir. Savaş ve kargaşa ortamının son bulmasıyla Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında diyalog ve ilişki kurma engeli ortadan kalkmış Halit b. Velid, Suheyb b. Amr gibi illeri gelenler Müslüman olmuşlardır.⁸²

⁷⁶ İbn Seyyid, *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-A'zam*, c. VIII, s. 512; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, c. XII, s. 336-338.

⁷⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. XII, s. 338; Zebidî, *Tâcu'l-Ârus*, c. IX, s. 378.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XIV, s. 499; Tirmizî, *İman*, 12; Nesai, *İman*, 8; İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. I, s. 406.

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. II, s. 5.

⁸⁰ أسلم تسلم، يؤتک الله أجرک مرتین، "فأسلم تسلم، فإن أبيت فإن إثم الجوس عليك؛ أما بعد، فإنی أدعوك بدعاية الإسلام، أسلم تسلم، فإن تولیت فإنما عليك إثم الأریسین. Abdurrezzak, *Musannef*, c. V, s. 344; el-Buhari, *Vahy*, 7.

⁸¹ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, c. XVI, s. 505; Darimî, *Mukaddime*, 3; Beyhakî, *Şua'bu'l-İman I-XIV*, thk. Muhammed Said, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/ 1991, c. II, s. 528. (أيها الناس إنما أنا رحمة مهتدة)

⁸² el-Vakidî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakidî, *el-Meğâzi*, Thk. Marsden Cones, A'lemü'l-Kütüb, Beyrut, 2006, s. 428.

H. Peygamber (s.a.s.) uluslararası alanda örnek ve şahit bir ümmet pratiğini oluşturmak için temel ilkeler belirlemiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: *"İnsanların en iyisi başkası ile ülfet sağlayandır, geçimsiz kişide hayır yoktur."*⁸³ *Muhakkak ki insanların Allah'a en sevimsizi, düşmanlıkta gaddar bulunandır."*⁸⁴ H. Peygamber bu emirlerle ifrat ve tefrit çizgisine düşmeden barış ve selamı esas alan ferasetli ve basiretli evrensel bir toplum modelini oluşturmuştur. H. Peygamber (s.a.s.), selam nidasıyla dünyaya barış sunmuştur. *"İnsanların en hayırlısı ilk selam verendir."*⁸⁵ Barış ve emniyet simgesi olan tahiyat ve selamı namazın bir parçası saymıştır. *"Allah, selamı ümmetimiz için tahiyat ve zimmet ehlimiz için emân vesilesi kılmıştır."*⁸⁶

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), hayatı boyunca bütün şartlarda Müslümanların üstün ahlak ilkeleriyle bezenerek barış ve güven elçileri olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Selam ilkesinden anlamaktayız ki H. Peygamber (s.a.s.)'in dış siyaset stratejisi barış ve güven merkezlidir. H. Peygamber'in bu stratejisi İslam'a davet mektuplarında (أسلم تسلم) *"Müslüman ol ki dünya ve ahirette selamete kavuşasın"* mesajında açıkça görülmektedir.

1.4. Affedicilik

Allah Resûlü (s.a.s.)'nün risaletinin temel hedeflerinden birisi de insanların ıslahı için insani ve ahlaki erdemleri toplumda ikame etmektir. O, insanlar arasında samimiyet, muhabbet ve sadakatin oluşması için büyük gayretler göstermiştir. Bu yüzden Mekke Fethi'nde şöyle buyurdu: *"Ey Kureyş topluluğu! Hakkınızda benim ne yapacağımı tahmin edersiniz?"* Kureyş topluluğu, *"Sen, kerem ve iyilik sahibi bir kardeşsin! Kerem ve iyilik sahibi bir kardeş oğlusun!"* dediler. Bunun üzerine H. Peygamber (s.a.s.), şöyle konuştu: Yusuf (a.s.)'un kardeşlerine dediği gibi ben de diyorum: *"Size bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yok! Allah, sizi bağışlasın. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir!"*⁸⁷ *"Gidiniz, hepimiz serbestsiniz!"*⁸⁸ Yirmi küsur yıl boyunca kendisine ve ashâbına eziyet eden, yalanlayan ve her türlü işkence ve zulmü reva gören bir toplulukla karşı karşıya gelmiş fakat intikam almamıştır. Birkaç kişi

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXVII, s. 492; en-Nisaburî, Hâkim, *el-Müstedrek A'la Sahiheyne*, Nşr: Yusuf Abdurrahman el-Maraşlı, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Trs, c. I. s. 73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXVII, s. 492.

⁸⁴ Buhârî, Mezalim, 15; Müslim, İlim, 5; Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 2.

⁸⁵ Ebû Dâvûd , Edeb, 144; Tirmizi, İsti'zan, 6.

⁸⁶ et-Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebir*, c. VIII, s.129.

⁸⁷ Yusuf, 29.

⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, s. 938; Ali b. Burhane'd-Din, *Siretü'l-Halebî*, (*İnsanu'l-U'yun fi Sireti'l-Emini'l-Me'mun*) Thk. Ahmed Tu'me el-Halebî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2012, c. III, s. 49; Kâdî İyaz, Ebu'l-Fazl (h.544), *eş-Şifa bi't-Ta'rihi Hukuki Mustafa*, Daru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012, s. 110; Mubarekfürî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s. 324-325.

dışında hepsini bağışlamıştır. Bugün size hiçbir kınama ve başa kakma yoktur, buyurmak suretiyle dış ilişkiler stratejisinin mahiyetini ortaya koymuştur. Ayrıca bu yöntem, Müslümanların savaş ve barışta hareket tarzı için temel bir ilke olmuştur.

1.5. İ'tidal

Uluslararası güven ortamının sağlanmasında gözetilmesi gereken ahlaki faziletlerden biri de mu'tedil olmak ve i'tidal ile hareket etmektir. Hz. Peygamber, hak aramada ifrat ve tefrit yöntemini kötülüklerin kaynağı olarak görmüştür.⁸⁹ İtidal ise fazilettir. Hz. Peygamberin davet mektuplarında ve dış ilişkilerinde, i'tidalli bir yöntem izleyerek uluslararası arenada erdemli ilkelere bağlılıkta birlik oluşturmayı hedeflediğini görmekteyiz.⁹⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.), i'tidal ve ölçülü davranan ümmet pratiğini kısa bir sürede oluşturmuştur. Tarihçiler bu zaman dilimine 'Asr-ı saâdet' ismini vermişlerdir.⁹¹

1.6. Ortak Değerler

Hz. Muhammed (s.a.s.), dış ilişkilerde devlet başkanlarına gönderdiği mektuplarda tevhid ekseni değerlerde beraberce hareket etmeyi önermiştir. Bu mektuplarda dünya ve ahirette selamette olmaları ve kalmaları için İslam'a girmeye davet; aşırılığın ve insanları kendilerine kul etmenin kötü sonuçları konusunda uyarı vardır. Var olan statülerinde devam etmeleri hâlinde vatandaş ve yurttaşlarının cezai sorumluluklarının kendilerinden sorulacağı ve benzeri uyarılardan sonra onları tevhit, adalet, şefkat ve sevgi ailesine, bir olan vahdet evine davet etmiştir.⁹² Tüm bu mektupların lafızları farklı olsa da taşıdıkları mesaj birdir. Bütün mektuplar, İslam'a davetten, barıştan, hakkın geleceğinden, dünya ve ahirette güvenden ve selametten bahsetmektedirler.⁹³

⁸⁹ İbn Mace, *Ahkâm*, 17; ed-Darakutnî, *es-Sünen*, c. V, s. 407.

⁹⁰ Burada önemine binaen İslam'a davet mektuplarından birisinin Türkçe metni aktarılacaktır. "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "Allah'ın Kulu ve Resulü'nden Rum Büyüğü Harkel'e! Hidâyet yoluna tabi olanlara selam olsun! Seni, İslam'ın himayesine girmeye davet ediyorum! Müslüman ol ki, selamette bulunasın, Allah da senin ecrini iki kat versin. Eğer bu davetime icabet etmezsen, halkın günahı senin boynunadır. Ve (Resûlüm!) de ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız! Deyiniz."⁹⁰ İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. XVIII, s. 492.

⁹¹ Abdülkerim Özaydın, "Asr-ı saâdet", DİA, İstanbul, 1991, c. III, s. 501.

⁹² (سلام علی من اتبع الهدى . فإن آیت فإن اتم الخوس علیک/اتم الأریسین علیک) Hz. Peygamber her birine farklı hitap şekliyle salah yoluna davet etmiştir. Buhârî, *Vahy*, 1; Taberî, *Tarihu't-Taberî Tarihu'r-Rusul ve'l-Müluk*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Daru'l-Mearif, Kahire, 1968, c. II, s. 652.

⁹³ Seyyid Muhammed Hüseyin eş-Şirazi, *Fıkhu'l-Avleme*, Müessesetu'l- Mücteba, Beyrut, 2002, s. 59.

İslam'ın kısa bir zaman diliminde cihan şümûl olması ve kabul görmesi onun insanlığı ortak değerlere davet ettiğinin ispatıdır. İslam, Ehl-i kitabı Vâcibu'l- Vücûb olan Allah'a inanma ortak paydasında birleşmeye davet etmiştir. Müslümanların Ehl-i kitapla diyalog içinde olmalarını da bu ortak ilke çerçevesinde değerlendirebiliriz.⁹⁴

İslam'ın Ehl-i kitaba uzlaşma yolunu seçerek ortak noktaları dikkate alan ve önceleyen bir yaklaşım tarzını seçmesi, İslam'ı uluslararası ilişkilerde öncü ve yön verici bir konuma yükseltmiştir. Zira İslam'ın ortak değerler vurgusu, Medeniyetler arası uzlaşma ve barışın sağlanması ve sürdürülmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yer kürede tevhidin, ahlak ilkelerinin, adaletin, hukukun hâkim olması için büyük bir çaba harcadığını ve bu uğurda güzide sahâbîlerin büyük bir bedel ödediğini O'nun sîretinden anlamaktayız. Yüce Allah, Kur'an'ın genelde insanlık için, özelde de doğru yolu tercih etmek isteyenler için uyarıcı ve yol gösterici bir kitap olduğunu vurgulamıştır.⁹⁵ O hâlde uluslararası ilişkilerde devletler, insanların huzur ve saadetini temin için tevhid dini ortak değer ekseninde hareket etmeleri gerekmektedir.

1.7. Dostluk

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), uluslararası ilişkiler bazında karşılıklı iyi ilişkileri esas almış; dinî, etnik ve kültürel farklılıklara açık bir toplum yapısı inşa etmiştir. Müslümanlara karşı düşmanca davranışlar içinde bulunmadıkça diğer topluluklarla ilişkilerde barışın, dostluğun esas olduğu bir ortam oluşturulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine Sözleşmesi'nde zulmetme ve cürüm işleme halleri hariç herkesin güven içinde olacağını söylemiştir.⁹⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine Sözleşmesi'nde himaye ve dostluğun yöntemini aşağıdaki maddede açıkça ifade etmiştir. "*Ne Kureyşliler ne de onlara yardım edecek olanlar, himâye altına alınacaklardır.*"⁹⁷ Hz. Resûlullah (s.a.s.), asrımızda İsrail'in izlediği politika misali daima saldırgan tutumunu sürdüren Kureyş'e karşı farklı tutum sergilemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden düşmanlık görünmeyenlerle ilişkilerin iyilik ve adalet üzere sürdürülmesi istenmektedir. Mümtehine Sûresi sekiz ve dokuzuncu âyetlerde Yüce Allah, savaş ve barış hâlinde uluslararası ilişkilerde

⁹⁴ De ki: 'Ey Kitap ehli, bizimle aranızda ortak bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp birbirimizi Rabler edinmeyelim.' (Al-i İmrân, 3/ 64.)

⁹⁵ Tekvir, 81/27, 28; Abese, 80/11.

⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, s. 433.

⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, s. 433.

Müslümanların dost ve kardeş ülke edinme yöntemi hakkında nasıl hareket edeceklerine dair ilahi buyruğunu muhkem bir şekilde inzal etmiştir.

*"Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkarırları ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır."*⁹⁸ Bu âyetlerde Yüce Allah, adaleti ilkelere bağlamış, makul ve ikna edici ilkeler getirmiştir. Bu ilkeler gereği Müslümanlar, uluslararası aktörlerle iyilik, güven ve adalet esasına dayalı ilişkiler kurulabilir, birlikler oluşturulabilir. Ayrıca âyette adaletin uygulanmış müşahhas halini ifade eden "kıst"⁹⁹ kelimesinin kullanılması, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış ilişki ve iletişiminin temsili ve sözden ibaret olmadığını, uygulanabilir bir hüküm olduğunu göstermektedir.

Uluslararası ilişkilerde dostane ilişkilerin sağlıklı yürüyebilmesi için şu iki ilkeye titizlikle uyulması gerekir:

a) *"İyi niyetli olma ve bunun ilişkilere yansıtılması,*

b) *Bu alanda yapılacak düzenleme ve uygulamalarda herhangi bir ihtilâf çıkması durumunda adalet ve hakkaniyetin esas alınması."*¹⁰⁰

Günümüzde yerkürede daima kin, nefret ve düşmanlık tavırlarını sergileyen ülkelerle ilke gereği dostluk kurulamaz. Çünkü Kur'anî diyalog, dini inanç ve düşüncesinden ziyade başkasına karşı kin ve düşmanlık duygusu taşıyan devletlere daima kapalıdır. Buna mukabil dini inanç ve düşüncesine bakmaksızın düşmanlık duygusunu taşımayan devletlere ise daima açıktır.¹⁰¹

1.7.1. Hediyeleşme

Hz. Peygamber, uluslararası ilişkilerde, gönül kazanma, insanları İslam'a ısındırma, İslam'a ve Müslümanlara yönelen muhtemel kötülükleri önleme gibi çeşitli amaçlarla, çevre ülkelerin liderlerine, Medine'ye akın eden tüm elçi ve heyetlere, özelde de bazı idarecilere hediye vermiş ve başkalarının hediyelerini de kabul etmiştir.¹⁰² Zû Yezen kralı, otuz üç deve miktarınca bir elbiseyi Hz. Peygamber'e hediye etmiş;¹⁰³ Hz. Peygamber de buna karşılık yirmi küsur deve karşılığında bir elbise ona göndermiştir.¹⁰⁴ Ayrıca Eyle kralı Hz. Peygamber'e

⁹⁸ Mümtehine, 60/9.

⁹⁹ Hud, 11/ 85; Nisa, 4/127; Nisa, 4/135; Hadid, 57/25; Enbiya, 21/47; Rahman, 55/9.

¹⁰⁰ *Kur'an Yolu*, V, 315.

¹⁰¹ Nahl, 16/125; Nisa, 4/36.

¹⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c. I, s. 249.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXI, s. 37.

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, *Libas*, 5.

göndermiş olduğu bir mektupla beraber bir binek hediye etmiş Resûlullah (s.a.s) de buna karşılık ona bir mektupla beraber bir elbise göndermiştir.¹⁰⁵

1.7.2. Diyalog ve İletişim

H. Peygamber (s.a.s.), özellikle dış ilişkilerinde iyi bir iletişim kurabilmek için, bir ilke olarak insanlarla ortak noktalarda buluşma çabası içinde olmuştur. O (s.a.s.), daha önce gelmiş peygamberler silsilesinin devamı olarak kendisini farklı bir konumda görmemiş ve peygamberler arasında bir ayırım yapmamıştır.

H. Peygamber (s.a.s.), Yahudi ve Nasranîleri peygamberlerin ortak daveti olan Allah'ın birliği formülüyle İslam adı altında birleşmeye davet etmiştir.¹⁰⁶ Nitekim Yüce Allah, *"İçlerinden zulmedenleri hariç, Kitap ehliyle ancak güzel tarzda mücadele edin ve: 'Bize indirilene de size indirilene de inandık. İlahımız ve İlahınız birdir ve biz O'na teslim olanlarız' deyin."*¹⁰⁷ buyurmuştur. H. Peygamber, Ehl-i kitapla iletişimini, söz konusu öneriler doğrultusunda ortak değer ve inanç temeli üzerine kurulu diyaloglara çağırarak gerçekleştirmek istemiştir.¹⁰⁸

2. Barışı Tesis Etme Vasıtaları

Uluslararası arenada barışın sağlanması ve sürdürülmesi için güvenli bir dış ilişkiler ağına ve devletlerin özgür tercihlerinin kabul gördüğü bir ortamın var olması gerekmektedir. Toplumların özgür tercihlerinin kabul görmediği bir dünyada barışın tesis edilmesinden söz edilemez. H. Peygamber (s.a.s.)'in dış siyasetinde ve davetinde insanları özgür kılmayı hedeflediğini İslam'a davet mektuplarında görmekteyiz.¹⁰⁹ Bilindiği gibi dünyanın en özgür ülkelerini tespit etme adına özgür, kısmen özgür ve özgür değil şeklinde kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır.¹¹⁰ Aynı şekilde dünyada güvenli olan ve olmayan ülkelerin tespiti için uluslararası araştırmalar yapılmaktadır.¹¹¹ Dünyanın en adil ülke tespiti için de uluslararası araştırmalar yapılmaktadır. Dolayısıyla güvenli, adil ve özgür ülke misyonu barışın tesisi için vazgeçilmez bir unsurdur. Bundan ötürü diyebiliriz ki adil, güvenli ve özgür ülke vasfı barışla doğrudan bağlantılıdır.

Barışı tesis etmenin en güçlü vasıtalarından birisi cihattır. H. Peygamber (s.a.s.) insanlığın temel problemlerini çözmek, hayatı anlamlı ve yaşanır kılmak ve

¹⁰⁵ Müslîm, Fedâil, 11; Darimî, Siyer, 53.

¹⁰⁶ Âl-i İmran, 3/ 64.

¹⁰⁷ Ankebût 29/ 46.

¹⁰⁸ et-Taberî, *Tarih*, c. II, s. 654. (وإني أدعوك إلى الله وحده، لا شريك له، والموالاتة على طاعته)

¹⁰⁹ Buhârî, *Vahy*, 7; Abdurrezzak, *Musannef*, c. V, s. 344; İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. XVIII, s. 492.

¹¹⁰ <https://www.webtekno.com/dunyanin-en-ozgur-ulkeleri-aciklandi-turkiye-listenin-neresinde-h39881.html>

¹¹¹ <https://pchocasi.com.tr/dunyanin-en-guvenilir-ulkeler-listesi-aciklandi-30401/>

parlak bir gelecek var etmek için elit tabakayla mücadele etmiştir. Cihad, bir tahakküm kurma aracı değil bir özgürleştirme stratejisidir. Dışa açılım stratejisi olan cihad, daimi bir farizadır.¹¹² Hz. Peygamber (s.a.s.), makro ve mikro ilişkiler bazında gerek küresel gerekse bölgesel aktörlerle karşılıklı iyi ilişkileri esas almıştır. Bu aktörler, düşmanca davranışlarda bulunulmadıkça ilişkilerde barış ve dostluk esas alınmıştır.¹¹³ Bu bölümde barışın tesisi için gerekli olan vasıtalara kısaca değinmek istiyoruz.

2.1. Güvenlik

Güven (الأَمْنُ) kelimesi Arapça lügatte, gönlün mutmain ve huzurlu olması, güvende olma, korkunun zeval bulması gibi anlamlara gelmektedir. (الأَمْنُ) (وَأَمِنَ) fiilinden mastardır ve yakın manayı ifade etmektedir.¹¹⁴ –الأَمْنُ– kelimesi korkunun; الأَمَانَةُ kelimesi, ihanet etmenin; الإِيمَانُ ise küfrün zıddıdır.¹¹⁵

Hz. Peygamber'in temel amaçlarından birisi de fertlerin ve toplumun huzur ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürmesini temin etmektir. Bu bağlamda ilahi emir "Ey inananlar! Hep birden barışa girin, Şeytan'a ayak uydurmayın. O size apaçık düşmandır."¹¹⁶ şeklindedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in getirdiği öğretilerde, insan hayatı mukaddes ve dokunulmazdır.¹¹⁷ Bu öğretilerde dini, düşüncesi ve kişiliği ne olursa olsun herhangi bir insanı öldürme bütün insanları öldürme gibi telakki edilmiştir. Bir insanın şirk ve küfürden kurtararak hayat bulmasına vesile olma da bütün insanları kurtararak hayat bulmasına vesile olma anlamına gelmektedir.¹¹⁸ Savaşı konu edinen âyetlerin ise,¹¹⁹ İslam devletini ve Müslüman varlığını koruma, fiilen başlanmış bir sıcak çatışmayı durdurma ve potansiyel saldırgan kâfirleri dizginleme şeklinde barış amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

Uluslararası ilişkilerin barış içinde sürdürülebilmesi ve bunun sağlam temellere oturtulması için karşılıklı güven ve haklara saygı büyük önem taşımaktadır. İslam'ın bu ilkeli duruşunu anlayabilmek için İslam'ın ilk dönemlerine kısaca değinmemizin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

¹¹² Mâturîdî, *Te'vilatu Ehl-Sünne*, c. X, s. 94-95.

¹¹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, s. 430-433.

¹¹⁴ Rağîb el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hiseyin b. Muhammed, *el-Müfredat fî Ğarîbi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Halil, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010, s. 35.

¹¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. XIII, s. 24.

¹¹⁶ Bakara 208.

¹¹⁷ Tirmizî, *Fiten*, 28; İbn Mace, *Fiten*, 5.

¹¹⁸ Mâide, 5/ 32. Ayrıca bkz. En'âm, 6/151.

¹¹⁹ Bakara, 193; Enfâl 39; Tevbe 5,13, 29, 36, 123.

Mekke müşrikleri, Müslümanlara karşı her türlü işkenceyi reva görerek onları türlü türlü eziyet, hakaret ve işkencelere tabi tutmuşlardır. Müşrikler, eziyet ve işkencelere dayanamayıp Habeşistan'a göç eden sahâbîleri geri getirmek için Habeş Kralı'na rüşvet teklif etmişlerdi. Bu arzularına ulaşamayınca onlara Şi'bi Ebi Tâlib'de üç yıl boyunca iktisadi ambargo uyguladılar.¹²⁰ Nihayetinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'e suikast tertip ettiler.¹²¹ Bunun neticesinde Müslümanlar Medine'ye hicret etti. Fakat Mekke müşrikleri bu saldırganlıklarından bir türlü vaz geçemediler. Hz. Peygamber'e aleni olarak savaş ilan ettiler. O dönem de iki ülke arasındaki ilişkiler, bu minval üzereydi. Biri dış ilişkilerde güven vermeyen, saldırgan (Mekke şehir devleti); diğeri ise saldırganların da ıslahı için çalışan güven membaı (Medine Devleti), güvelik, özgürlük ve adalet açısından birbirine taban tabana zıt iki ülke...

Mekke müşriklerinin bugünkü saldırgan kimi devletler gibi saldırgan ve komplocu olduklarına delil aşağıda örnek olarak vereceğimiz tarihi vaka ispatlamaktadır: Bedir Savaşı'ndan önce Mekke Müşrikleri, münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy b. Selûl ile beraberindeki Evs ve Hazrec'den olan müşriklere *"Siz bizim vatandaşımıza sığınma hakkı tanıdınız. Allah'a yemin olsun ki O'nu ya öldürürsünüz ya da sınır dışı edersiniz. Yoksa sizin üzerinize yürür, sizleri öldürür, kadınlarınızı kendimize helal kılarız."*¹²² şeklinde bir mektup yazmışlardır.

Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy ile beraberindekiler Hz. Peygamber'le (s.a.s.) savaşmak üzere bir araya geldiler. Hz. Peygamber devlet güvenliğini tehlikeye sokacak olan dış destekli bu tehlikeli planı duyunca yerinde ve zamanında önlem almak suretiyle münafık, müşrik ve Yahudi üçlü ittifakını bozmuştur. Münafıkların bu üçlü ittifak teşebbüsü sonuç vermeyince bu sefer Mekke müşrikleri, Bedir Savaşı'ndan sonra Yahudilere: *"Siz silah ve kale sahibi olan bir topluluksunuz. Siz ya Muhammed'le savaşsınız ya da biz size şöyle şöyle yaparız."* diye ikinci bir mektup yazdılar. Nitekim Nadiroğulları, Kureyş'in tehdidinden kurtulmak için Hz. Peygamber'e suikast düzenlemeye karar verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) askeri bir kuvvetle onların üzerine yürüdü ve planlarını bozdu.¹²³

Devletlerarası ilişkilerde hiçbir ahd ve anlaşma tanımayan Mekkelilerin bu komplolarına karşı Hz. Peygamber (s.a.s.), anında ve yerinde bir strateji izleyerek güvensizliği oluşturan etkenlere fırsat vermemiş, barış ve güven ortamını korumuştur. Anlaşılan o ki İslam'da savaş vb. seçenekler, barış iklimini tesis etmede temel vasıtalandır.

¹²⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-Kübra*, c. I, s.163.

¹²¹ İbn Sa'd, c. I, s.176.

¹²² Abdurrezzak, *el-Musannef*, c. V, s. 358.

¹²³ Ebû Dâvûd, Harac İmare ve Fey, 23.

2.2. Özgürlük

Hürriyet/özgürlük kelimesi, lügatte baskı altında olmadan bağımsız yaşama hakkı, bütün şaibelerden kusur ve ayıplardan, noksanlıklardan veya tüm beşeri bağlardan kurtulma olarak tarif edilmektedir.¹²⁴ Hürriyet, köleliğin tam mukabilidir.¹²⁵ Özgürlük, Allah'tan başka her şeyden kurtulma, halas bulma anlamına da gelmektedir.¹²⁶ Örneğin (طین حُرّ), denildiğinde içinde bütün çakıl ve taşlardan kurtulmuş saf çamur anlamına gelmektedir.¹²⁷ Lügat anlamından yola çıkarak şunu ifade edebiliriz ki İslam'da özgürlük, Allah'a kul olma vasfını zedeleyen bütün bağlardan kurtulma anlamına gelmektedir. Zira İslam düşünce sisteminde özgürlük hayata; kölelik ise ölüme benzetilmiştir. O halde kölelik, ölü hükmünde kabul edilmiştir. Bir hatanın sonucu olarak bir mü'mini öldüren kimsenin mü'min bir köle azat etmesi ile ilgili Nisa Sûresi 92. Âyetini, bir kısım müfessirler, canlı olan bir varlığı öldüren bir kişinin, buna karşılık kefarete olarak ölü hükmünde olan bir köleyi hürriyetine kavuşturması gerektiği şeklinde tefsir etmişlerdir.

Uluslararası ilişkilerde barış ve güvenin tam olarak oluşabilmesi için ülkelerin özgür olmaları gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış siyasetinde ve davetinde insanları özgür kılmayı hedeflediğini İslam'a davet mektuplarında görmekteyiz.¹²⁸ "Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır..."¹²⁹ Âyetinde Yüce Allah'ın buyurduğu gibi Hz. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), fikren ve zihnen insanların üzerlerinden kölelik yükünü kaldırmış ve özgürlüğe engel zincirlerini kırıp insanı içten özgürleştirmiştir.

2.3. Adalet

Adl kelimesi, lügatte, ifrat ile tefrit arası bütün işlerde i'tidal, istikamet üzere olma gibi anlamlara gelmektedir.¹³⁰ Zulmün zıddı olan adalet, kalpte kök salmış istikamet duygusudur.¹³¹ Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hak

¹²⁴ el-Cürcanî, *Kitabu't-Ta'rifât*, s. 150.

¹²⁵ İbn Düreyd, Ebu Bekir Muhammed bi Hüseyin, *Cemherutu'l-Luğa*, Thk. Remzi Münir Be'lebekki, Daru'l-İlm, Beyrut 1987, c. I, s. 58.

¹²⁶ el-Cürcanî, *Kitabu't-Ta'rifât*, s.150.

¹²⁷ el-Battal, Battal b. Ahmed b. Süleyman b. Battal er-Rakbiyyu, *En- Nazmu'l-Muste'zeb fi Tefsiri Garibi Elfazil- Mühezzeb*, Thk. Mustafa Abdu'l- Hafız Salim, Mektebetü'l- Ticariyye, Mekke, 1991, c. II, s.105; Neseî, *Medariku't-Tenzil*, c. I, s. 250.

¹²⁸ İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. XIV, s. 495; et-Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebir*, c. VIII, s. 19; Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, c. IV, s. 268; İbn Mende, Hafız Muhammed b. İshak b. Yahya, *Kitabu'l-İman*, Thk. Ali b. Muhammed b. Nasır el-Fakihî, Müessesetü'l-Risale, Beyrut, 1985, s. 290. *أسلم تسلم، يوتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإنما عليك إثم الأريسيين.*

¹²⁹ Araf, 7/157.

¹³⁰ el-Cürcanî, *Kitabu't-Ta'rifât*, s. 224; İsfahanî, *el-Müfredat*, s. 329.

¹³¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. XI, s. 514.

sahibinin hakkını vermektir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "el-kıst" kelimesi, "el-adl" kelimesinin somut ve özel manasını ihtiva eden kavramdır. el-Muksit, Yüce Allah'ın isimlerindedir.¹³² Bu kavram, insaf ve istikamet manalarını da içermektedir.¹³³ Ayrıca adalet, hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit kılmak ve tarafsız davranmaktır. Yüce Allah (c.c) "*Birbirinize zulmetmeyin*"¹³⁴ buyruğuyla insani ilişkilerde adaleti kat'i olarak emretmiştir. Hz. Peygamber: "*Aile fertlerine ve hükümü altında bulunanlara adaletli davrananlar, Allah katında nurdan minberler üzerine oturacaklardır*"¹³⁵ buyurarak, bireysel ve toplumsal ilişkilerde adaletli olmanın neticesinde elde edilecek manevi mertebeyi bildirmiştir.

Tarafsızlık, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetmek ve herkese hak ettiğini vermek adaletin tanımında kullanılan ortak unsurlardır. Bu unsurlardan yola çıkarak adaleti, taraf tutmadan, eşitliğe ve dengeye dikkat ederek, hak ve gerçeğe uygun hükmetmek diye tanımlayabiliriz. İslam'ın üstün ahlaki ilkelerinin en mühimmi, insanlar arasında adaleti tesis etmektir. Gerçekten de insanları cehalet zulmünden, kötü ahlaktan, sapıklıktan, insanların zihnini bulandıran hurafelerden çıkarma peygamber bi'setinin temel hedefi olmuştur. Peygamberler, kâinatta hâkim olan kevnî adalet nizamını, tabiatı gereği medenî varlıklar sayılan insanlar arasında da hâkim kılmaya çalışmışlardır.¹³⁶

Toplumla barışık bir yaşam sürdüren, ülkede barış iklimi hâkim kılan bir devlet, doğal olarak adaletle hükmeden bir devlettir. Aynı zamanda uluslararası arenada da adil bir strateji izleyen bir devlet, dünya barışını tesis etmede vazgeçilmez temel aktördür. Aristo'ya nisbet edilen bir sözde adaletin barışla birebir bağlantısını şu şekilde ifade edilmektedir: "*Yönetiminde halka adil davranan bir yöneticinin yardımcılarına ihtiyacı olmaz.*"¹³⁷ Zira halkıyla adaletle hükmetmektedir. Bunun doğal sonucu da halkıyla barışık bir yaşam sürdürmektedir. İslam'da adalet sözde kalan bir unsur değildir. Birebir müşahhas olarak uygulanmıştır. Bunun somut göstergesi ise Kur'an'da geçen "kıst" kavramıdır.

Kur'an'da hem "adl" hem de "kıst" terimleri kullanılmaktadır. Sosyal hayatta insanlar arasında adaleti tesis etmeyle ilgili kullanılan terim (الْقِسْط)

¹³² İbn Esîr, Ebu Saâdet el- Mubarek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihaye fi Ğaribi'l-Hadis ve'l-Eser*, Thk. Tahir Ahmed, Mahmut Muhammed et-Tenahî, Daru İhya-i Turâsi'l-Ârabî, Beyrut, 1979. c. IV, s. 60.

¹³³ el-Ezherî, Ebu Mensur Muhammed b. Ahmed, *Tehzibu'l-Luġġa*, Daru'l-Mısriyye, thk. Abdu's-Selam Muhammed, Kahire, 1964, c. II, s. 209.

¹³⁴ Müslîm, *Birr*, 55; *Bezzar, Müsned*, c. IX, s. 441; İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. II, s. 385.

¹³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 32; Müslîm, *İmâra*, 18; İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. X, s. 338.

¹³⁶ es-Sâmerrâî, *Nübüvvetü Muhammed mine's-Şekki ile'l-Yakîn*, s. 57.

¹³⁷ Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî, *Teshilu'n-Nazar ve't-Te'cilu'z-Zafer fi Ahlaki'l-Meliki ve Siyaseti'l-Mülk*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1981, s. 186.

kelimesidir.¹³⁸ Kur'an'da (عدل) ve (قسط) kelimesinin farklı hususlara vurgu yapılarak kullanılması çok ince bir nüktedir. İçtimai ve iktisadi işlerle ilgili kıst kavramı kullanılmaktadır. "Kıyam" ve "ölçü" kavramının geçtiği yerlerde "adl" değil sadece kıst kavramı kullanılmıştır. Kıyam ve ölçü; adaleti ayakta tutma, somut hayat olaylarına "yansıtma anlamına gelmektedir. Kıst kelimesinin geçtiği bir kısım âyetleri aktarmak istiyoruz: ¹³⁹ "Ey milletim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle (dengi dengine tam) yapın."¹⁴⁰ "Yetimlerin haklarını vermekte tam adaleti gözetin."¹⁴¹ "Ey İmân edenler! Adaletle bihakkın kâim kimseler olunuz."¹⁴² "... İnsanların doğru (adaletli) hareket etmeleri için peygamberlere kitap ve ölçü indirdik..."¹⁴³ "Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız."¹⁴⁴ "Ve mizanı adâletle yerine getiriniz ve tartıyı noksan etmeyiniz."¹⁴⁵ Bu ve benzeri âyetlerde birebir somut sosyal olaylarla ilgili konularda kıst kavramı kullanılmıştır.

Kıst adaletin somut olarak sosyal adalet şekline dönüşme halidir. Mümtehine Süresi 8. âyetinde Hz. Peygamber'in dış siyaset stratejisinde saldırgan olmayan müşriklerle muamelesi kıst ile ifade edilmiştir. Bu da göstermektedir ki Hz. Peygamber (s.a.s), İslam devleti hakkında kötü niyet beslemeyen ve saldırgan olmayan o dönemin bölgesel ve küresel devletleriyle fiili olarak bunu icra etmiş ve güven ve barış içinde yaşamıştır. Kıst, zulmün ortadan kalkması için adaletin yerkürede uygulanması biçimidir.¹⁴⁶ Bundan ötürüdür ki İslam'da düşman askerlerine müsle yapma, iskence etme, yapıyı yıkma, ağaç kesme, hayvanları, savaşçı olmayan yaşlı, kadın, çocuk, hasta ve ruhbanları öldürme yasaklanmıştır.¹⁴⁷ Şüphesiz İslam'ın kıst/hakkaniyet vurgusu ve ölçüsü yer kürede barışın tesisi için temel bir kıstastır. Böylece adaletin tesis edildiği bir dünyada barış ve güven iklimi her yeri süsleyecektir.

2.4. Cihad

İslam'da Cihad, uluslararası arenada barışı sağlayan vasıtalarından biridir. Cihad, bir özgülleştirme stratejisidir. Cihad kavramı, çağdaş uluslararası hukukta

¹³⁸ et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, c. XXVII, s. 350; el-Askerî, *el-Furuku'l-Luğaviyye*, s. 234.

¹³⁹ لِيُؤْمَرَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ , يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ , وَأَنْ تَعْمُوا لِلْبَنَانِي بِالْقِسْطِ , وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَأَقِشُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَحْسِرُوا الْمِيزَانَ , وَنَضْعَ الْمَوَازِينِ الْقِسْطِ

¹⁴⁰ Hud, 11/ 85.

¹⁴¹ Nisa, 4/127.

¹⁴² Nisa, 4/135.

¹⁴³ Hadid, 57/25.

¹⁴⁴ Enbiya, 21/47.

¹⁴⁵ Rahman, 55/9.

¹⁴⁶ Ali b. el-Mutarrazî, Ebu'l-Feth Nasru'd-Din b. Âbdî's-Seyyid, *el-Muğrib fi Tertibi'l- Mu'rib*, thk. Mahmud Fahurî, Abdu'l-Hamid Muhtar, Mektebet-u Usabe b. Zeyd, Halep 1979, c. II, s. 176.

¹⁴⁷ Müsim, Cihad ve Siyer, 1731; Malik b. Enes, Muvatta, Cihad, 9, 10; Tirmizi, Diyet, 12; Cihad, 38; Darimî, Siyer, 5.

karşılığı olmayan, tamamen İslam'a özgü kavramlardan biridir. Hz. Peygamber öğretisinde cihad dışı açılım stratejisidir. Bilindiği gibi Nebevi öğretilerde cihad ile savaş farklı şeylerdir. Cihad genel bir kavramken; savaş ise onun bir cüzüdür. Yüce Allah, Hz. Resûlullah'a (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ) şeklinde hitap etmiştir.¹⁴⁸ Allah-u Teâla, (جاهد) buyurmuş; (قاتل الكفار والمنافقين) şeklinde hitap etmemiştir. Hemen belirtmek gerekir ki "kital" daimi ve vucûbi bir fariza değildir. Fakat cihad, değindiğimiz gibi daimi ve vucûbi bir farzdır. Hem savaş halinde hem de barış halinde devam etmektedir.¹⁴⁹ Bazen kültürel alanda bazen siyasette, bazen ekonomide bazen savaş meydanında bazen hasma karşı sert davranmada, bazen de yumuşak davranma şeklinde kendini gösterebilmektedir.¹⁵⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.)'in 23 yıllık sürede dış ilişkilerde yürüttüğü cihad stratejisi, insanları özgürleştirme,¹⁵¹ adaleti sağlama,¹⁵² zulme engel olma¹⁵³ ve zayıf ve kimsesizlerin yardımına koşma¹⁵⁴ üzerine bina edildiğini söyleyebiliriz. Bu yüzden cihadın, barış iklimini tesis etme stratejisi olduğunu söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yönetiminde asıl olan barış ve güven ortamının sağlanmasıdır. Savaş başta olmak üzere bütün vasıtalar barışın tesisi için vardır.¹⁵⁵ Zira İslam'da savaşın nihai amacı da barışı tesis etmektir. Hz. Peygamber'in Yahudi kabileleriyle olan cihadını bu bağlamda değerlendirebiliriz.

İslam'da cihadın bir cüzü olan savaşın, yerkürede barış ikliminin bir gereği olan inanç ve ibadet özgürlüğünün teminatı olduğu Kur'an'da işaret edilmiştir: "...Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi."¹⁵⁶ Nitekim Âyette "Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla önlemeseydi." ifadesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu izahlardan birisi: "Eğer Allah, Müslümanlar vasıtasıyla müşriklerin zulümlerini defetmiş olmasaydı; diğer izah ise Allah

¹⁴⁸ Tahrîm, 66/9.

¹⁴⁹ Mâturîdî, *Te'vilatu Ehl-i Sünne*, c. X, s. 94-95.

¹⁵⁰ Benzer ifadeler için bkz. İbn Aşur, Muhammed tahir, *et-Tehrîr ve't-Tenvîr*, Daru't-Tunusiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984, c. X, s. 266.

¹⁵¹ İbn Kesîr, Ebu'l-Feda İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî, Daru'l-Hicre, 1997, c. IX, s. 621-623.

¹⁵² et-Taberî, *Camîu'l-Beyan*, c. XXVII, s. 237.

¹⁵³ Tirmizî, *Diyat*, 22.

¹⁵⁴ Nisa, 4/75.

¹⁵⁵ Mekke fethi sırasında yirmi bir yıl boyunca kendisini yalanlayan ve her türlü zulmü reva gören bir toplulukla karşı karşıya geldiğinde, Kureyş topluluğuna: "Sizin için bugün hiçbir korku, başa kakma ve ayıplama yok! Allah, sizi bağışlasın. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir! Gidiniz, sizler serbestsiniz!" buyurmuştur. Halebî, *Siretü'l-Halebî*. c. III, s. 49; Mubarekfûrî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s. 324-325. Görüldüğü gibi Müslümanların en güçlü; düşmanın da en zayıf olduğu zamanda Hz. Peygamber'in düşman karşı stratejisi bu çerçevede olmuştur.

¹⁵⁶ Hac, 22/40.

yolunda savaş ve cihad olmasaydı içinde Allah'a ibadet edilen bütün mabetler yıkılır giderdi." (لولا القتال والجهاد في سبيل الله) şeklinde tefsir edilmiştir.¹⁵⁷ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in yönetiminde cihad bizatihi bir barış vasıtasıdır.

Bazı Batılı bilim insanlarının İslam'ın uluslararası ilişkilerde sürekli savaşta esas alan bir din olduğunu söylemeleri ilginçtir. Çünkü birçok tarihsel ve bilimsel veri bu iddianın Batı dünyası için söz konusu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Meselâ Batılılar tarafından uluslararası hukukun kurucusu olarak kabul edilen Hugo Grotius, Hristiyanların hukuk erkini, sürekli ayaklar altına almaları üzerine 1625 yılında "De Jure Belli Ac Pacis" adlı eserini yazmak zorunda kaldığını söylemiştir. Yine Ernest Nys'in devletler hukuku tarihine yönelik araştırmalarda temel başvuru kitabı olan 'Les Origines Du Droit International' isimli kitabındaki tespitleri kilisenin Müslümanlara karşı savaşı sürekli teşvik ettiğini açıkça ortaya koymuştur. Nitekim papalık makamı Müslümanlarla uzun süreli barış antlaşmalarının yapılmasını yasaklamıştır. Katoliklerin uluslararası ilişkiler düzenindeki temel yaklaşımı ya Hristiyan olmak ya da ölümü tercih etmektir.¹⁵⁸ Barbarlığın son haddi olan Haçlı Savaşları'ndan sonraki dönemlerde bile teolog Wictoria, Katolik bilgini Gariro, Protestan hukukçusu Gentile "kâfirler" diye andıkları Müslümanlarla antlaşma yapılamayacağını, onların iyi ilişkileri hak etmediklerini ve bütünüyle ortadan kaldırılmaları gerektiğini yazmışlardır.¹⁵⁹ Yukarıda aktarılan anlayış felsefesi İslam'da asla zemin bulmamıştır. İslam'da hasmı yok etme yerine kazanma stratejisi izlenmiştir.

O halde sırf toprak kazanmak veya bir ülkenin zenginliklerini ele geçirmek amacıyla yapılan savaşların neticelerine işgal denilmektedir. Bu, Batı için tarihi geçerliliği olan bir olgudur. İslam'da böyle gayr-i ahlaki bir hedefin olmadığı ortadadır. İslami literatürde işgal kavramını çağrıştıracak bir unsur da yoktur. İslam'da cihad misyonu siyasi, içtimai, iktisadi ve benzeri alanlarda güçlü olmayı gerektirmektedir.¹⁶⁰ Yerkürede hak ve hakikat taraflarının güçlü olması barışın tesisi için gerekli bir unsurdur.

3. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Barış Stratejisi

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dış ilişkiler stratejisi değişmeyen evrensel ilkeler üzerine kurulmuştur. Ne dini ne de ırkî bölmeler bu ilkeli siyaseti engelleyememiştir. Fakat dış ilişkilerini bu ilkeli siyaset üzerine kurmayan menfaatçi sistemler, barışçı bir dış siyaset yerine ilişkilerini gizli çıkarlar üzerinde

¹⁵⁷ et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, c. XVII, s. 174.

¹⁵⁸ Ahmet Reşit Turnagil, *İslamiyet ve Milletler hukuku*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 81-82.

¹⁵⁹ Yaman, "Sulh" *DİA*, c. XXXVII, s. 486; Turnagil, *İslamiyet ve Milletler hukuku*, s. 81-82.

¹⁶⁰ *Enfal*, 8/ 60

kurarlar. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerarası alanda savaş seçeneğini devre dışı bırakmak ve uluslararası uyumsuzlukları barış yolu ile çözmek için Milletler Cemiyeti, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın oluşturulması, silahsızlanma konferansları, antlaşmaları ve Locarno Antlaşmaları gibi farklı cemiyet ve oluşumlar kurulmuştur.¹⁶¹ Fakat bu idealist ideolojide öne sürülen barış sözcüğü sözde kalmış, bu kavram gizli emelleri için bir araç olmuştur. Yani ideolojileri idealizmken tabiatları realist yapıda olduğundan dünya barışı için bir çözüm üretememişlerdir. Nitekim söylem ve fiiliyatta mağlup devletler lehine uluslararası sistemde barışı ve eşitliği, öngören Wilson İlkeleri, aslında liberal emperyalizm politikalar gölgesinde varlığını sürdürmüştür.¹⁶²

Yüce Allah'ın gönderdiği peygamberlerin hayat hikâyesine baktığımız zaman açıkça anlaşılmaktadır ki hak ve adaleti içselleştirmiş olan kişiler, yönetici olduğu zaman yer kürede huzur ve barış mevsimi hâkim olmuştur. Ancak arzularının peşinde koşanlar, bu makamlara geldiği zaman insanlığı islah etme yerine, ancak felakete sürüklenmişlerdir. İşte Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu niteliklere sahip devletler yerküreye hâkim olduklarından imzaladıkları onlarca antlaşmayla atmosferimizde barışı sağlayacakları yerde, insanlık camiasını ikinci bir savaşa sürüklenmişlerdir.

3.1. Uluslararası Antlaşmalar

Uluslararası antlaşmalar, günümüz uluslararası hukukun en önemli kaynaklarından biridir. "Antlaşma uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hukuki sonuç doğurmaya yönelik iki veya daha fazla uluslararası hukuk kişinin irade beyanları şeklinde tanımlanabilir."¹⁶³ Uluslararası düzlemde antlaşmalar imzalamak barış ve sükûnet ortamının doğal sonucudur. Devletler, ülke güvenliğinden ticarete; diplomasiden kültürel ilişkilere kadar birçok alanda antlaşmalar imzalamaktadırlar.¹⁶⁴

Devletler arasında karşılaşılan sorunları etkin bir şekilde çözüme kavuşturma ve uluslararası toplumun hak ve sorumluluğunu ortaya koyma, antlaşmalar yoluyla mümkün olmaktadır.¹⁶⁵ Antlaşma ve sözleşmeler İslam tarih

¹⁶¹ Mehmet Sait Dilek, "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Pakti", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Yıl: 2013/37, sayı: 10, Ankara, s.146

¹⁶² Asena Boztaş, "Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif", *Akademik Bakış*, Yıl: 2014/7, Sayı:14, Sakarya, s. 165.

¹⁶³ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2012, c. 1, s.106.

¹⁶⁴ Ahmet Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Fecr Yay., Ankara, 1998, s. 149.

¹⁶⁵ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, c. 1, s.103.

ve hukuk kitaplarında muahedat olarak geçmektedir.¹⁶⁶ Muahede lügatte; misak ve sulh anlamlarına gelmektedir. İstılahi olarak, Müslümanın İslam hükmü altında olmayan bir harbiyle belli bir süreliğine karşılıklı olarak yaptıkları antlaşmaya denmektedir. Bu yönüyle eman ve müste'menden ayrılmaktadır. Zira muahede, iki grup veya devletler arasında cereyan eden savaşı sonlandırma gibi anlaşmazlıkları ortadan kaldırma eylemidir.¹⁶⁷ Muâhedât, devletler düzeyinde olduğunda; buna antlaşma, ittifak ve stratejik ortaklık denilmektedir. İslam hukuk literatüründe bu antlaşmalar, birçok isimle adlandırılmıştır.

- a- el-Muhadene (Hidne)
- b- el-Muahedat (Âhd)
- c- el- Musâlahât (Sulh)
- d- el-Ahlaf (Hilf)¹⁶⁸

İslam öncesi bu adlandırmalardan en çok ahlaf kullanılmıştır. Ntekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in de içinde bulunduğu mağdurları koruma antlaşmasına "Hilfu'l-Fudûl" denilmiştir.¹⁶⁹ Aynı zamanda kabileler arasındaki yardımlaşma, dayanışma ve savunma antlaşmalarına da ahlaf denilmiştir. İslam, antlaşma ve sözleşmelerin kutsal olduğunu ve bunlara bağlı kalınması gerektiğini ilk günden kanunlaştırmış ve antlaşmalara saygılı olmayan ve bağlı kalmayanları hain ve lanetlik olarak nitelemiştir.¹⁷⁰

Hz. Peygamber (s.a.s.), sözleşme ve antlaşmalara ihanet olmadıkça antlaşmalara daima bağlı kalmış ve antlaşmaları korumayı da emretmiştir.¹⁷¹ "Dikkat ediniz her kim Allah'ın ve Resûlünün himayesi altında bulunan (muâhedeli) birisini öldürürse Allah'a karşı ahdini bozmuş olur ve böylece cennetin kokusunu bile alamaz. Oysaki cennetin kokusu yetmiş yıllık mesafeden duyulmaktadır."¹⁷²

¹⁶⁶ er-Rassa', Ebu Abdillah Muhammed el-Ensârî, *Şerhu Hudûd ibn Ârfe*, Thk. Muhammed Ebu Ecfan, et-Tahir el-Me'mûrî, Daru Ğarbi'l-İslamî, Lübnan, 1993, s. 226.

¹⁶⁷ er-Rassa', *Şerhu Hudûd ibn Ârfe*, s. 226.

¹⁶⁸ Hepsî de müradif kelimeler olup sulh anlamına gelmektedir. er-Rassa', *Şerhu Hudûd b. Ârfe*, c. I, s. 226.

¹⁶⁹ Ya'kûbî, Ahmed b. Ebi Ya'kub b. Ca'fer b. Vehb, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, thk. Abdu'l-Emir, Şerketu'l-Alemiyye, Beyrut, 2010, c. I, s. 338.

¹⁷⁰ Maide, 5/13; (فِيمَا نَقَضْتُمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً) A'raf, 7/102. (وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا)

¹⁷¹ "Onlar(müşrikler) size karşı dürüst davrandıkça siz de onlara dürüst davranın! Çünkü Allah, sözleşmelerini bozmaktan sakınanları sever." Tevbe, 9/7.

¹⁷² Tirmizî, Diyât, 11; İbn Hibbân. *es-Sahih*. c. XVI, s. 391; et-Taberanî, *Mu'cemu'l-Evsat*, c. I, s. 206. Ayrıca bkz. Yakın anlamda benzer hadisler: Abdurrezzak, *el-Musannef*, c. X, s.102; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXIV, s. 151; Bezzar, Ebu Bekir Ahmet b. Amr b. Abdi'l-Halîk, *Müsnedü'l-Bezzar*. Thk. Mahfuzu'r-Rahman Zeynullah, Mektebetü'l-U'lum ve'l-Hikem, Medine, 1997, c. IX, s. 138.

Karşı taraf, antlaşmaları ihlal durumuna girmişse Müslümanların buna bağlı kalma zorunluluğu ortadan kalkar. Nitekim Yüce Allah, verdikleri sözü bozan, Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kalkışan ve antlaşmayı ihlal ederek ahde vefa göstermeyenlere karşı savaş izni vermiştir. Ayrıca savaşa hususunda gevşeklik gösterenlere "yoksa onlardan korkuyor musunuz?" buyurmak suretiyle onların bu durumunu da kınamıştır.¹⁷³

Antlaşmalarda olması gereken ilke ve şartlar:¹⁷⁴

1. Antlaşmaların hiçbir kandırma veya hile taşınamaması
2. Antlaşmaların dinin özüne aykırılık taşınamaması
3. Antlaşmaların açık ve anlaşılır yazılması ve bilinmesi
4. Tarafların rıza ve kabulüne dayanması
5. Antlaşmalara saygı duyulması
6. Kınama ve yadırgamadan ötürü hiçbir antlaşmanın bozulamaması
7. Antlaşmanın bir tarafın karşı tarafı tahkir ve yerme amacını taşınamaması.
8. Antlaşma yapan tarafların antlaşma yükümlülüklerini baştan bilmeleri gerekir.

Günümüzde kuruluşundan bugüne İsrail'in ve hamisi ABD'nin uluslararası antlaşma ve sözleşmelere saygı göstermeyip riayet etmedikleri görülmektedir. Antlaşmalardan amaç, barış ve güvenin tesisidir. Bunların olduğu yerde barış ve güvenden söz edilmeyeceği izahtan varestedir. İslam, karşı tarafın barış teklifini kabul etmeyi ve barış antlaşmasını yapmayı meşru görmüştür. *"Fakat barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah'a dayan. Şüphesiz ki o, her şeyi duyar, bilir."*¹⁷⁵

Yüce Allah, karşı tarafın sözleşmeyi bozma korkusu durumunda peygamberine sözleşmenin dondurulduğunu ve rafa kaldırıldığını onlara bildirmeyi emretmiştir. Nitekim Yüce Allah, *"Seninle sözleşme yapan bir millette sözleşmeye aykırı bir hainlik alameti tespit edersen, savaş açmadan önce antlaşmanın artık geçersiz kaldığını ilan et ki bunu bilme hususunda iki taraf da eşit olsun."*¹⁷⁶ buyurmak suretiyle yapılan antlaşmalara ve taahhütlere bağlı kalmanın önemine vurgu yapmıştır. İslam, antlaşmalara bağlı kalmayı hukuki ve ahlaki bir ilke olarak içselleştirmeyi ve hareket tarzı haline getirmeyi bizlere öğretmektedir.

¹⁷³ Tevbe, 9/13; ayrıca bkz. Maide, 5/ 1; Tevbe, 9/ 4; Nahl, 16/91.

¹⁷⁴ el-Lüheybî, Salih, "el-Alakatu'd-Devliyye fi Vakti'l-Harb fi Fikri'l-İslami", *Mecelletü Külliyyeti'l-Ulumi'l-İslamiye*, Yıl: 2013, sayı: 2/14, Musul, s.18.

¹⁷⁵ Enfal, 8/61.

¹⁷⁶ Enfal, 8/ 58.

H. Muhammed (s.a.s.) döneminde Arap kabileleri ve komşu devlet temsilcileriyle antlaşmalar yapılmıştır. Yapılan her bir uluslararası antlaşmanın siyasi, diplomatik, hukuki, ahlaki etkileri ve boyutları olmuştur. Hz. Peygamber, antlaşmaların hukuki yönünü ile ahlaki boyutunu birbirinden ayırmamış, yapılan antlaşmalara ve yürürlükteki hükümlere bağlı kalmış ve başkalarının da antlaşmaya bağlı kalmasını istemiştir.¹⁷⁷

H. Peygamber (s.a.s.), antlaşmalara bağlı kalmaya hukuki ve ahlaki bir renk kattığını aşağıda verilen olay doğrulamaktadır. Huzeife b. el-Yemân şöyle rivayet etmiştir: Bedir'e katılmaktan beni engelleyen bir şey yoktu. Ne var ki ben, babam Huseyl ile beraber yola çıkmıştık da Kureyş kâfirleri bizi yakaladılar. Siz muhakkak Muhammed'e katılmak istiyorsunuz! dediler. Biz de şöyle cevap verdik: Biz şüphesiz Medine'ye gitmek istiyoruz! dedik. Bunun üzerine bizden mutlaka Medine'ye gideceğimize, onunla birlikte savaşmayacağımıza dair Allah adına söz aldılar. Sonra Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek durumu kendisine arz ettik de O (s.a.s.) şöyle buyurdu: *"Haydi ayrılıp gidiniz! Biz onlara verdiğimiz sözü tutar; onlara galip gelmek için Allah'tan yardım dileriz."*¹⁷⁸ buyurdular.

Yüce Allah, Hz. Peygamber'i (s.a.s.); insanlara yaşam kazandırma, adaleti tesis etme, değişim ve dönüşüm yapması için göndermiştir. Bundan ötürü şunu diyebiliriz ki Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Müslümanlara miras bıraktığı en önemli ilkelerden birisi uluslararası ilişkilerde gizli emeller peşinde koşmadan antlaşmalara bağlılık gösterme ve ilkeli hareket etmedir.

3.1.1. Hudeybiye Barış Antlaşması

Tarihte yaşanmış birçok hadise toplumların geleceğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. İslam tarihinde meydana gelen Hudeybiye Antlaşması, ismiyle müsemma olan İslam'ın rahmet, bereket ve ilahi bir kılavuz olma yönünü gösteren önemli bir tarihi vakadır. Hudeybiye Antlaşmasıyla elde edilen sosyal, siyasal ve kültürel başarılar, "İslam nedir" "ne değildir" sorusunun cevabının verildiği önemli bir olaydır.

İsmi, barış; semeresi, apaçık zafer olan bu antlaşma, birçok yönden hikmetlerle doludur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in rahmet dini olan İslam'ın, insanlığın huzur ve selametini sağlayan ilkelerini göstermesi açısından Hudeybiye Antlaşması büyük önemi haizdir. Bilindiği gibi, Hicret'in altıncı yılı, acı ve tatlı hadiseleriyle beraber neredeyse son bulmak üzere akıp gidiyordu. Resûl-i

¹⁷⁷ Nitekim Hudeybiye Antlaşması'na bağlı kalmayan taraf Mekkeliler olmuştur. Yâ'kûbî, *Tarihu'l-Yâ'kûbî*, c. I, s. 376; İbn Hişam, *es-Sîre*, s. 919.

¹⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. XVII, s. 467; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXIII, s. 378; et-Taberanî, *Mu'cemu'l-Evsat*, c. VIII, s. 213;

Ekrem (s.a.s.) bir gece rüyasında, hiçbir korku ve endişe duymadan sahabesiyle birlikte gidip Kâbe'yi tavaf ettiklerini, kiminin başını kazıttığını, kiminin de saçını kısalttığını görmüştü. Hz. Peygamber, bu rüyasını anlatınca, sahabe, çok sevinmişti.¹⁷⁹

Resûlullah (s.a.s.), savaş için değil, umre yapmak maksadıyla Zilkade ayında Medine'den yola çıktı. Medine'de yerine vekil olarak Numeylete b. Abdullah el-Leysi'yi bıraktı.¹⁸⁰ Resûlullah (s.a.s.), Muhacirlerle Ensâr'dan ve Araplardan kendisine katılan kimselerle birlikte yola çıktı. Umre için ihrama girdi. Sadece Kâbe'yi ziyaret etmek için yola çıktığını ilan etmişti.¹⁸¹ Sayıları bin 400 idi.¹⁸²

3.1.2. Hudeybiye Barış Stratejisi

3.1.2.1. Barışta Israr

Hz. Peygamber (s.a.s.), tüm olumsuzluklara rağmen barışta ısrar etmiştir.¹⁸³ Mekke şehir devleti, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sahabe topluluğuyla gelmekte olduğunu öğrenmiş ve kesin karar almışlardı: "Hz. Peygamber Mekke'ye sokulmayacaktır." Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Hâlid b. Velid emrinde bir Kureyş süvari birliğinin Gamim mevkiine gelmiş olduğunu öğrenince, ashâbına, "o hâlde sizler, yolun sağ tarafından gidiniz."¹⁸⁴ (فخذوا ذات اليمين) buyurdu ve yol güzergâhını değiştirerek, içinde yürümesi zor olan dağlar arasındaki taşlık bir yoldan onları götürdü.¹⁸⁵

Hz. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bu yolculukta bütün meşakatlere göğüs germiştir. Bilinen yol güzergâhı varken çetin ve meşakkatli, taşlık bir yoldan gitmesi, savaş şartlarının oluşmaması için gösterdiği yoğun çaba açısından önem arz etmektedir.¹⁸⁶ Ayrıca Hz. Peygamber, bu haberi alınca, "Yazıklar olsun! Kureyş helak oldu. Zaten savaş, onları yiyip bitirmiştir. Benimle diğer Arap kabileleri arasına girmeselerdi, beni onlarla baş başa bıraksalardı..."¹⁸⁷ buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu hadisinden yola çıkarak şu hususu ifade edebiliriz ki Nahl Suresi yirmi beşinci âyette vurgulandığı gibi hikmetle, güzel öğütle ve en

¹⁷⁹ Vakidî, *Meğâzi*, s. 405; Mubarekfûri, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s. 346.

¹⁸⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, s. 854; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 206

¹⁸¹ İbn Hişam, s. 854; et-Taberî, *Tarih*, c. II, s. 620; İbn Esîr, Muhammed b. Muhammed b. Abdî'l-Kerim eş-Şeybani, *el-Kamil fi't-Tarih*, Thk. Ebu'l-Ferra Abdullah el- Kadi, Daru'l- Kütübi'l- İlimiyye, Beyrut, 1987, c. II, s. 78.

¹⁸² Makalede bu tarihi vakayı kronolojik olarak aktarmadan konumuzla birebir bağlantısını kurmaya çalışacağız.

¹⁸³ Vakidî, *Meğâzi*, s. 410.

¹⁸⁴ Abdurrezzak, *el-Musannaf*, c. V, s. 330; İbn Hibbân, *es-Sahih*, c. XI, s. 217; *Müsned*, c. XXXI, s. 244.

¹⁸⁵ Buhârî, Şurût, 15; Ebû Dâvûd, Cihad, 167; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 208.

¹⁸⁶ Ayrıca Hz. Ömer ile Sa'd b. Ubade'nin silahlanma ısrarına rağmen O (s.a.s.), bu teklifi kabul etmemiştir. Vakidî, *Meğâzi*, s. 405.

¹⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXI, s. 245; Buhârî, Şurût, 15.

güzel bir mücadele biçimiyle yayılan İslam dini hakkında, tarih boyunca çeşitli zaman ve mekânlarda dile getirilen "İslam zorbalıkla yayılmıştır" sözü ne kadar anlamsız görünmektedir. Bu delilsiz iddialarına Hz. Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) Hudeybiye'ye giderken söylediği bu söz, güçlü bir tarihi belge olarak iddialarını boşa çıkarmaktadır. Zira kimin savaş istediğini kimin de barış ve sükûnet ortamının oluşması için çaba harcadığını bu tarihi vaka ortaya kaymaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Arap toplumunun birliğini, huzurunu arzularken savaş tutkunu cahilî Araplar, daima savaş kıvılcımını yakmaktaydılar. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yukardaki ifadesinden anlıyoruz ki güven ve barış ortamında İslam, güzelliğini, rahmet oluşunu insanlara daha rahat ulaştırmakta; savaş ve kargaşa gölgesinde bu barış mesajını insanlara ulaştırmada daha zor şartlarla karşılaşmaktadır.

3.1.2.2. Barış ortamını Bozmaya Çalışanlara Karşı Stratejisi

Azgın ve savaş tutkunu bir grup Mekkeli genç, Mekkelilerin barışa taraftar olduğunu görünce barışın yapılmasını önlemek için bir hile düşündüler. Mekkelilerden seksen kadar savaşçı bir grup, Müslümanlara ani baskın yapmak istiyordu. Hz. Resûl-i Ekrem bunları, çatışma olmadan yakaladı. Fakat bunları öldürmeyip affetti.¹⁸⁸ Hz. Peygamber, gelecekte bu antlaşmayla oluşacak güven ve barış ortamını gördüğü için Müslümanların canlarına kasteden saldırgan ve azgın bir topluluğu barışa halel gelmemesi için serbest bıraktı.

Öte yandan Mekkeliler de durumu yakından görmek ve öğrenmek için bazı şahısları Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna gönderdiler.¹⁸⁹ Sonuçta müşriklerin temsilcileri ile yapılan görüşmeler sonuç vermeyince, Hz. Peygamber (s.a.s.) Hiraş b. Ümeyye'yi Mekke Müşriklerine temsilci olarak gönderdi.¹⁹⁰ Fakat onlar, uluslararası ilişkilerde temel kural olan "elçiye zeval yoktur" ilkesini çiğneyerek elçiyi öldürmeye kalkıştılar. Araya giren okçular vasıtasıyla kendisini zor kurtardı.¹⁹¹ Çok geçmeden Hz. Peygamber, ikinci elçiyi

¹⁸⁸ İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yasar. *es-Siretu'n-Nebeviyye li İbn İshâk*. Thk. Ahmet Ferid, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, c. II, s. 459. Taberî, *Camîu'l-Beyan*, c. XXVI, s. 93; Kurtubi, *el-Camiu li Ehkâmî'l-Kur'an*, c. XIX, s. 323.

¹⁸⁹ Taberî, *Tarih*, c. II, s. 276

¹⁹⁰ Hz. Peygamber, Mekke müşriklerine Mekke'ye gelişi amacını ve herkes gibi güven içerisinde Kâbe'yi ziyaret etme isteklerini bildirme amacıyla elçiler ve araçlar göndermiştir. İlk önce Huzaa Kabilesi Reisi Budeyl b. Verka, ardından Hiraş b. Ümeyye gönderilmiş ve bu araçlarla sonuç alınmayınca Osman b. Affan gönderilmiştir. İbn Hişam, *es-Sîre*, s. 856-859.

¹⁹¹ İbn İshak, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, c. II, s. 459; Vakidî, *Meğâzi*, s. 422.

gönderdi. İkinci elçi olan Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi üzerine Hz. Peygamber ölüm beyatı aldı.¹⁹²

Rıdvan Biatı yapılırken Süheyl b. Amr, Huveytib b. Abdi'l-Uzzâ, Mikrez b. Hafs ise olup bitenleri büyük bir dikkatle seyrediyorlardı. Rıdvan Biatı'nda gördükleri bu fedakârlık örneği gözlerini korkutmuştu.¹⁹³ Rıdvân Biatı'nın hemen akabinde, sulh teklifinde bulunmak gayesiyle Süheyl b. Amr'ı, elçi olarak gönderdiler.¹⁹⁴ Hz. Resûl-i Ekrem, Süheyl b. Amr'ı görünce şöyle buyurdu: "Artık işiniz bir derece kolaylaştı. Kureyşliler, barış yapmak istedikleri zaman hep bu adamı gönderirler."¹⁹⁵ buyurdu.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Süheyl b. Amr ile uzun uzadıya konuştuğundan sonra barış teklifini kabul ederek Hudeybiye Antlaşması'nı kaleme aldı. Öte yandan sahâbilerin hiç beklemedikleri bir durumla karşılaşmaları ve maddeleri kendilerine çok ağır gelen bir antlaşmaya şahit olmaları, onların istem dışı tepkilerine sebep olmuştur.¹⁹⁶

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), Medine'ye doğru yol alırken, sahabilerden birisi, *Kâbe'yi tavaf etmekten alıkonulduk, kurbanlıklarımıza da mâni olundu! Müslüman olarak da bize gelip sığınan kişiler geri çevirildi. Bu, nasıl fetihtir?*¹⁹⁷ diye söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), Hudeybiye'nin büyük bir fetih olduğunu hatırlatarak olayı şöyle beyan etmiştir: "Hudeybiye Antlaşması, en büyük fetihtir! Müşrikler, sizin kendi beldelerine gidip gelmenize ve işinizi görmenize razı olmuş, gidip gelirken de emniyet içinde bulunmanızı istemişlerdir. Onlar, şimdiye kadar hoşlanmadıkları İslamiyet'i de böylece sizlerden görüp, öğreneceklerdir. Allah, sizi, onlara üstün kılacak, gittiğiniz yerden salimen ve kazançlı olarak geri döndürecektir. Bu ise, fetihlerin en büyüğüdür."¹⁹⁸ "Uhud Savaşı'nı unuttunuz mu? O zaman ben arkanızdan sizi çağırduğım hâlde siz, durmadan savaş alanından uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz." *Hendek Savaşı'nda onlar hem yukarıınızdan hem aşağı tarafınızdan üzerinize yürüdükleri zaman; gözlerin yıldığı, yüreklerin gırtlığa geldiği zamanı unuttunuz*

¹⁹² Vakidî, *Meğâzi*, s. 423.

¹⁹³ Vakidî, *Meğâzi*, s. 422-423.

¹⁹⁴ Vakidî, *Meğâzi*, s. 423.

¹⁹⁵ İbn İshâk, *es-Siretu'n-Nebeviyye li İbn İshâk*, c. II, s. 461; İbn Hişam, *es-Sîre*, s. 860; Vakidî, *Meğâzi*, s. 424.

¹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXI, s. 250-251; Buhârî, *Şurûh*, 15; İbn İshâk, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c. II, s. 461-462; İbn Hişam, *es-Sîre*, s. 861.

¹⁹⁷ el-Kurtubî, *el-Câmiu' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. XIX, s. 296.

¹⁹⁸ Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delailu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi's-Şeriâti*, Thk. Abdu'l-Mu'ti Kalâci, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, c. IV, s.160; Vakidî, *Meğâzi*, s. 433; İbn Seyyidi'n-Nas, Muhammed b. Muhammed b. Seyyidi'n-Nas el-Ya'murî, *U'yunu'l-Eser Fi Fununi'l-Meğâzi ve's-Şemâli ve's-Siyer*, Thk. Muhammed el-İ'du'l-Hatrâvi vd., Mektebet-u İbn Kesîr, Beyrut 1986, c. II, s. 172; Salihî, *Sebilu'l-Huda*, c. V, s. 96.

mu?"¹⁹⁹ Bunun üzerine Sahabiler: "Ya Resûlullah Allah'a andolsun ki Hudeybiye Antlaşması en büyük bir fetihtir. Fakat biz böyle düşünmemiştik." dediler.²⁰⁰

Hudeybiye Antlaşması'ndan bir yıl sonra yapılan Kaza Ümresi'nde Hz. Peygamber (s.a.s.) mübarek başını tıraş ettikten sonra şöyle buyurdu: size vadettiğim (yani, müşriklerin kavli, fiili tüm saldırılarından güven içinde olarak burada bulunmanız) fetih işte budur. Mekke Fethi'nde de Hz. Peygamber (s.a.s.) Kâbe'nin anahtarlarını aldı ve şöyle buyurdu: bana Ömer'i çağırın. Hz. Ömer (r.a.) gelince ya Ömer! Size dediğim (hikmetli ve binlerce sırrı içinde barındıran) fetih işte budur. Veda Haccı'nda da tekrar bana Ömer'i çağırın buyurdu. Hz. Ömer gelince, sana dediğim fetih işte budur." buyurmak suretiyle bu öğüdünü tekrarladı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) şöyle dedi: Ya Resulullah! Evet, (tamamen anladım ve idrak ettim ki) İslam'da Hudeybiye antlaşması'ndan daha büyük bir fetih yoktur.²⁰¹ Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a.) da bu bağlamda şöyle demiştir: İslam'da Hudeybiye Antlaşması'ndan daha büyük ve yüce bir fetih yoktur. Fakat insanlar dar görüşlüydü, onun hikmetini anlayamadılar. Acele ettiler, fakat Yüce Allah va'dinde acele etmedi. Veda Haccı'nda Süheyl b. A'mr'ı Resûlullah (a.s.s.), yaklaşırken gördüm. Hz. Peygamber (s.a.s) kurbanını kesip ardından berberini çağırıp tıraş olduğunda Süheyl'in O'nun mübarek saçından toplayıp gözlerinin üzerine sürdüğünü gördüm. Bu manzarayı görünce Hudeybiye Antlaşması hatırladım...²⁰²

Hz. Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in farklı zaman ve mekânlarda Hudeybiye Antlaşması için buyurduğu sözler, bu antlaşmanın Müslümanlar için tarihi bir dönüm noktası olduğunu ve fetih denince ne anlaşılması gerektiğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

3.1.3. Barışın Kazanımları

Hicretin altıncı senesinin zilkade ayında imzalanan Hudeybiye Antlaşması,²⁰³ İslam'ın uluslararası ilişkilerde evrensellik boyutunu göstermesi yönünden dikkatleri celb etmektedir. İslam tarihinde Hudeybiye Antlaşması'ndan daha büyük bir fetih meydana gelmiş değildir. Bunun sonucu birçok şahsiyet Müslüman olmuştur. Müslümanlarla Mekke Müşrikleri arasında ilişki ve diyalog engeli kalkmış, Medine İslam Devleti, ebedî düşmanı ile güven içerisine girmiştir.

¹⁹⁹ Vakidî, *Meğâzi*, 427; İbn Seyyidi'n-Nas, *U'yunu'l-Eser*, c. II, s. 172-173.

²⁰⁰ Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvve*, IV, 160; İbn Seyyidi'n-Nas, c. II, s. 172. (فقال المسلمون صدق الله ورسوله فهو أعظم الفتوح والله يا نبي الله ما فكرنا فيما فكرت فيه)

²⁰¹ Vakidî, *Meğâzi*, s. 427-428.

²⁰² Vakidî, *Meğâzi*, s. 428.

²⁰³ Buhârî, *Şurûh* 15; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 206.

Müslümanlar Medine'ye dönüşlerinde Mekke ile Medine arasında nazil olan Fetih Sûresi'nde,²⁰⁴ Cenâb-ı Hakkın buyurduğu gibi "Feth-i Mübin"²⁰⁵ teşkil etmiştir. Bu antlaşma sosyal ve siyasi açıdan birçok hikmeti de içermektedir. Müslümanlarla Mekke Müşrikleri arasındaki demir duvarlar yıkılmaya başlamıştır. Barış ortamı oluşunca Müslümanlar müşriklerle bir araya gelmiş, onları İslam'a davet etmeye başlamış, onları Kur'an ile tanıştırmış ve onlarla İslam hakkında güven içerisinde açıktan açığa tartışmışlardır. İnsanların grup grup Allah'ın dinine girdiği bir başlangıç noktası olmuştur.²⁰⁶ Müslümanlıklarını gizleyen kimseler kendilerini bu antlaşmayla açığa vurmuş ve bu dönemde İslam'a girmişlerdir.²⁰⁷ Yüce Allah'ın Fetih Suresi'ndeki 'apaçık fetih' müjdesi de bu bağlamda anlaşılabilir.

Said Nursi, Hudeybiye Antlaşması'nın manevi büyük fetih oluşuna Yedinci Lem'a'da şöyle açıklamaktadır: "*Sulh-u Hudeybiye, çendan (her ne kadar) zahiri İslam aleyhinde görülmüş ve Kureyşiler bir derece galib görünmüş olduğu hâlde manen Sulh-u Hudeybiye, manevî büyük bir fetih hükmünde olacak ve sair fütuhatin da anahtarı olacak diye ihbar diyor. Filhakika, Sulh-u Hudeybiye ile çendan maddî kılınç, kılıfına muvakkaten konuldu. Fakat Kur'an-ı Hakîm'in bârika-âsâ elmas kılıncı çıktı; kalbleri, akılları fethetti. Musalaha münasebetiyle birbiriyle ihtilat ettiler. Mehasin-i İslamiyet, envâr-ı Kur'aniye, inad ve taassubat-ı kavmiye perdelerini yırtarak, hükmünü icra ettiler.*"²⁰⁸

Hudeybiye Antlaşması'nın kazanımlarından anlıyoruz ki İslam'da barış ve güven ortamının oluşması bizatihi fetihtir. Hudeybiye dönüşünde inen Fetih Sûresi, bizim kalbimize şunu nakşetmektedir: Din-i Mubin-i İslam ve onun Aziz Peygamberi'nin bu günkü modern dünyada tanınabilmesi için İslam ülkelerinde, savaş ve kargaşanın olmadığı bir barış zemininin oluşmasına bağlıdır. Zira barış ve güven ortamı oluşacak ki insanlar İslam hakkında yeterli bilgiye sahip olsun. Zira bu antlaşmayla getirdiği sükûnet ortamı, Müslümanların sayısını birden yüz katına çıkarmıştır.²⁰⁹

²⁰⁴ Buhârî, Cizye 18; İbn İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. II, s. 464; el-Vahidî, Ebu'l- Hasan Ali b. Ahmed, *Esbabu'l- Nuzul*, Daru ibn-i Kesir, dimeşk- Beyrut 1988, s. 382; et-Taberî, *Camîu'l-Beyan*, c. XXVI, s. 68-69.

²⁰⁵ Feth,48/1; Buhârî, Cizye, 18; Vahidî, *Esbabu'n-Nuzûl*, s. 382; Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvve*, c. IV, s. 155.

²⁰⁶ et-Taberî, *Camîu'l- Beyan* c. XXVI, s.108; İbn Kesir, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 221; Beyhakî, *Delailu'n-Nubuvve*, c. IV, s. 160; İbn Seyyidî'n-Nas, *U'yunu'l-Eser*, c. II, s. 172; es-Salihi, Muhammed b. Yusuf, (h. 942.) *Sübulu'l-Hüda ve'r-Raşad fi Sîret-i Hayri'l- İbad*, Thk. Fehim Muhammed Şeltûtî, Cevdet hilali, Kahire 1997, c. V, s. 96.

²⁰⁷ et-Taberî, *Camîu'l-Beyan*, c. XXVI, s.108; Musalaha maddesi: Müslümanlarla müşrikler, huzur ve emniyet içinde yaşamalarını devam ettirmek için, birbirleriyle 10 yıl harb etmeyeceklerdir!

²⁰⁸ Said Nursi, *Lem'alar*, rnk Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 34.

²⁰⁹ İbn İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. II, s. 466.

Bu antlaşmayla bütün Arap yarımadası baştanbaşa Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tebliği için açık hâle gelmiştir. Emniyet ve huzur içinde Müslümanlar insanları yeni dine davet edecekleri bir zemin ve imkân bulmuşlardır. Ayrıca bu antlaşma, diplomatik davete imkân vermiş olması yönünden de büyük bir önemi haizdir.

Mekke Müşriklerinin düşmanlıkları ve saldırıları Hz. Peygamber (s.a.s.)'e Arap Yarımadası'na ve çevre ülkelere İslam'ı tebliğ etme fırsatı vermiyordu. Antlaşma imzalandıktan sonra bölge düşmanlardan temizlenmiş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) çevre bölgelere ve ülkelere tebliğ heyetleri göndermeye başlamıştır.²¹⁰ Kureyş Müşrikleri, bu antlaşmayla İslam devletini hukuki bir kişilik olarak resmen tanımışlardır. Çünkü bir devletle diplomatik müzakerelerde bulunma girişimi, o devleti hukuki olarak tanıma anlamına gelmektedir.²¹¹

Hız. Peygamber (s.a.s.) Mekke Müşrikleriyle tedbirli, sabırlı, acele etmeden ve bir adım bile geri atmadan en güzel bir şekilde mücadele etmiştir. Barış antlaşmasından iki yıl sonra Müslümanların sayısı, Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in peygamber olarak gönderilişinden sulh gününe kadar geçen 18 yılı aşkın süre içinde Müslüman olanların sayısından çok daha fazla olmuştur.²¹² Umre maksadıyla yola çıkan sahabîlerin sayısı 1400 iken,²¹³ Bir yıl sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) Mute seferine 3000 kişi göndermiştir.²¹⁴ İki sene sonra Mekke'nin fethine gidildiğinde bu sayı 10.000 kişiyi bulmuştur.²¹⁵ Mekke fethinden bir yıl sonra Tebuk seferine katılan Müslümanların sayısı ise 30.000'e ulaşmıştır.²¹⁶ Veda Haccı'nda Peygamber (s.a.s.)'in etrafında tekbir ve telbiye getiren İslam erlerinin sayısı 100.000 veya 144.000 kişiye ulaşmıştır.²¹⁷ Barış antlaşması sayesinde Müslümanlar, kalpleri, gönülleri fethettiler ve insanlar, bölük bölük Allah'ın dinine girmeye başladılar.

Şurası bir gerçektir ki, insanların akın akın İslam dinine girmelerine sebep olan ana etken, şüphesiz Müslümanların İslam'ın güzelliklerini, yüce ahlak

²¹⁰ Mubarekfûrî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s. 358.

²¹¹ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, c. I, s. 298.

²¹² İbn Hişam, *es-Sîre*, 854; et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, c. XXVI, s.108; et-Taberî, *Tarih*, c. II, s. 63.

²¹³ Buhârî, *Meğâzi*, 37; Et-Teberânî, *Mu'cemu'l-Kebir*, c. XX, s. 227; Alûsî, Ebu'l- Fazl Şihabu'd-Din Mahmud, *Ruhu'l- Meani fî Tefsir-i Kur'an-İl-Azim ve's-sebi'l-Mesani*, İhya-u Turasi'l-Arabi, Beyrut, trz., c. XXVI, s. 84; Mubarekfûrî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, 35; Fesevî, Ebû Yusûf Yakub b. Süfyan, *el-Ma'rifetu ve't-Tarîhu*, Thk. Halil Mensur, Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, c. III, s. 287.

²¹⁴ İbn İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. II, s. 504.

²¹⁵ İbn İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. II, s. 521; el-Beyhakî, *Delailu'n-Nubuuvve*, c. IV, s.160; el-Kurtubî, *el-Camiu' li Ahkami'l-Kur'an*, c. XIX, s. 297; Mubarekfûrî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s. 269; İbn Aşur, *et-Tehrir ve't-Tenvir*, c. XXVI, s.145; İbn Esîr, *el-Kamil fî't-Tarih*, c. II, s. 91.

²¹⁶ Ya'kûbî, I, 387; Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b.Muhammed b. Habib, *A'lâmü'n-nübüvve*, Thk. Muhammed Mu'tasım Billah, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, s.121.

²¹⁷ Mubarekfûrî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s. 447.

ilkelerini ve basiretli bir toplum modelini hayatlarında tatbik etmeleridir. Barış ortamının oluşmasıyla insanlar, İslam'ın eşsiz ahlak ilkeleriyle tanıştılar ve böylece İslam dinine akın etmeye başladılar. Artık İslam dini, adım adım bölgeye hâkim olmaya başladı. Bütün bu neticeler görüldükten sonra, Hudeybiye Sulhu için Kur'an'ın: "(*Ey Resulüm!*) Biz, sana gerçekten açık bir fetih verdik!"²¹⁸ âyeti daha iyi anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, barış ortamı, İslam dininin temel ilke ve hedeflerini, güzelliklerini, rahmet oluşunu, din ve dünya işleri konusunda insanlığa örnek oluşunu, uluslararası alanda model olma yönünü ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Nitekim anlaşıldığı üzere Yüce Allah, Müslümanların savaş durumundan çıkıp barış ortamı bulmasını büyük fetih olarak nitelendirmiştir.

3.1.4. Medine Sözleşmesi

Dış ilişkiler açısından Medine Dönemi, dış dünya ile şahıs bazında değil, devlet seviyesinde diplomatik temaslar kurulmaya başlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine'de devlet başkanı statüsünde koymuş olduğu genel hükümler, İslam devletinin dış ilişkilerde izleyeceği yöntem ve ilkelerini ortaya koymaktadır. Bu girişiminden sonra şehrin savunmasına, vuku bulan bazı savaşlara ve muahedelere yönelmiştir.²¹⁹ Komşularla ilişki ve iletişim elverişli duruma geldiğinde uluslararası açılım adına dünyanın önemli idarecilerine davet mektupları gönderilmiştir. O'nun izlediği bu ilkeli siyaset üzerine birçok heyet Medine'ye gelmiş ve bazı sözleşme ve antlaşmalar yapılmıştır.

Medine Sözleşmesi ile Müslümanlar ve Yahudiler arasında Medine'nin savunulmasına yönelik işbirliği ve ekonomik ilişkiler tanzim edilmiş, her iki tarafın dış ilişkilerinin mahiyeti belirlenmiş, barış ve sükûnet ortamı oluşmuştur.²²⁰

3.1.5. Civar Kabileleri İle Antlaşmalar

Resûlullah (s.a.s.)'ın komuta ettiği ilk gazvenin Ebvâ;²²¹ son seferin ise Tebûk olduğu tarih kitaplarından anlaşılmaktadır.²²² Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu dönemde yaptığı ilk antlaşmalardan biri de Benû Damre ile gerçekleştirdiği Ebva (Veddân) antlaşmasıdır. Bu antlaşma hicretin ikinci senesinin başında Hz. Peygamber ile Benû Damre'yi temsilen Mahşi b. Amr arasında imzalanmıştır.

²¹⁸ Feth, 48/ 1.

²¹⁹ Sicistanî, Abdullah b. Nasır b. Sultan, *es-Siyasetü'l-Hariciyye li'd-Devleti'l-İslamiyye fi Ahdi'n-Nebi, Şebekeü Aluka, el-Memleketü'l-Arabiyye es-Suudiyye* 1979, s. 31.

²²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 430; Zühaylî, Vehbe, *Asaru'l- Harb fi Fıkhı'l-İslamî*, Daru'l-Fikr, Dimeşk 1998, s. 352.

²²¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubrâ*, c. II, s. 5; İbn Hişâm, 499; et-Taberî, *Tarih*, c. III, s. 152.

²²² İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubrâ* c. II, s. 127.

Onların mal ve can güvenliği temin edilmiş, karşılıklı yardım ve destek vaadi verilmiştir.²²³ Bu güven antlaşmasında dikkat çeken bir husus da onların Müslüman olmaları şart koşulmadan anlaşmanın devamlılığı, hususunda antlaşmaya sadakatin bir ifadesi olarak "*denizde bir damla su kalıncaya kadar, yani devamlı olarak*"²²⁴ (ما بل بحر صوفة) deyimiyile ifade edilmiştir.

3.1.6. Nasranîlerle İlişkiler

Hz. Peygamber, Medine döneminde çeşitli hükümdarlara İslam'a davet mektupları gönderdiği sırada Nasranî olan Bizans imparatoru Heraklius'a, Mısır Mukavkıs'na, Habeşistan Necaşi'sine, Gassân emiri Haris b. Ebi Şemr'eye ve Busra valisine de mektuplar göndermiştir.²²⁵ Diploması trafiğinde Ehl-i kitaptan olan Nasranîler, önemli bir yer teşkil etmişlerdir. Nasranîler, hicretin 9. veya 10. yılında Necrân'dan bir heyet, Medine'ye gelmiştir.²²⁶ Hz. Peygamber burada yaşayan Nasranîleri Allah'a kulluk ve ibadet etmeye davet ederek şöyle buyurmuştur: "*Sizi, kullara kulluktan Allah'a kul olmaya, kulların velayetinden Allah'ın velayetine davet ediyorum.*"²²⁷ buyurmuştur. Böylece Hz. Peygamber, Nasranîlere karşı oldukça müsamahakâr davranmış ve onların yanlış itikatlarını düzeltmeye çalışmıştır. Buna mukabil Nasranîler ise tarih seyri içinde ve günümüzde bu müsamahalı dış siyaset metodunu ihlal etmişler ve tatbikatta aynı tavrı sergilememişlerdir.

Necran Nasranîleri, 60 kişilik bir heyetle Medine'ye gelmişti. Hz. Peygamber onların mescitte ibadet yapmalarına izin verdi. Daha sonra onların liderleriyle görüştü. Hz. Peygamber, onları iman etmeye davet etti; onlar ise zaten biz iman etmişiz cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Allah Resûlü, hayır üç şey sizi iman etmekten alıkoymaktadır: "*Allah'a çocuk isnat etmeniz, haça tapmanız ve domuz etini yemenizdir.*"²²⁸ buyurdu

Uzun bir tartışmadan sonunda Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye gelen Necranlı Nasranîlerle antlaşma yoluna gitmiş; piskopos Ebu'l-Haris ile Necran'ın diğer piskoposlarına, rahiplerine ve bunların idaresi altında bulunan bütün halk kitlelerine güven ve himaye etme sözü vermiştir.²²⁹ Fakat Hz. Peygamber, adalet

²²³ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubrâ* c. II, s. 5.

²²⁴ el-Halebi, c. II, s. 347; Mubarekfuri, *er-Rahiku'u-Mahtum*, s.154.

²²⁵ et-Taberî, *Tarih*, c. II, s. 645-646.

²²⁶ İbn Esîr, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. II, s. 162.

²²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VII, s. 263. (فإني أدعوكم إلى عبادة الله من عبادة العباد، وأدعوكم إلى ولاية الله من ولاية العباد)

²²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, s. 487.

²²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VII, s. 269.

üzere hüküm sürmelerini, hak ve hakkaniyet ölçülerine göre hareket etmelerini Allah ve Resulü'nün himayesi için şart koşmuştur.²³⁰

Hız. Peygamber (s.a.s.)'in engin müsamahalı tutumuna karşın Nasranîlerin zaman zaman ihanet ettiklerini görmekteyiz. Elçinin dokunulmazlık hukuku geçmişte olduğu gibi günümüzde de riayet edilen önemli bir ilkedir. Tarihi eskiye dayanan uluslararası hukuki bir ilkedir. Hız. Peygamber İslam'a davet için elçiler gönderirken Busra valisine de Haris b. Ümeyr el-Ezdî'yi göndermiştir. Fakat Haris, Suriye topraklarında diplomatik teamüllere aykırı olarak Şureyh b. Amr el-Ğassanî tarafından öldürüldü. Bu vahim olaya çok üzülen Hız. Peygamber derhal üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak bu azgın yöneticiler üzerine göndermiştir. Ordu birliği hazırlığını tamamladığı zaman beyaz bir bayrağı bağlayıp ordu komutanına vererek şu tavsiyede bulundu: "*Haris b. Ümeyr'in şehit olduğu yere kadar gidiniz. Oradaki insanları İslam'a davet ediniz. Eğer İslam'a girmeyi kabullenmezlerse Allah'tan yardım dileyerek onlarla savaşınız.*"²³¹

Böylece Hız. Peygamber ile Nasranîler arasında ilk sıcak savaş, onların saldırgan bir tutum sergilemeleri ve hak hukuk tanımamaları yüzünden cereyan etmiştir.²³² Hicretin dokuzuncu yılında gerçekleşen Tebük Seferi de Mute Savaşı'ndan sonra Müslümanların İncil ehli ile karşı karşıya geldiği ikinci gazvedir. Diğer savaşlarda olduğu gibi bu savaşta da Hız. Peygamber kendiliğinden savaş başlatan taraf olmamıştır.²³³

Sonuç

Günümüzde uluslararası ilişkilerde karşılıklı güven ve haklara saygı, barışı tesis etme, sürdürme ve bunu sağlam temellere yerleştirmede önemli bir etkiye sahiptir. Bu sebeple uluslararası ilişkilerde barış ve güvenin tam olarak oluşabilmesi için hak ve hukukun egemen olduğu ve devletlerin özgür tercihlerinin kabul gördüğü bir ortamın oluşması gerekmektedir. Hız. Peygamber (s.a.s.)'in makro ve mikro ilişkiler düzeyinde kullandığı diplomatik üslup, gözettiği seviye, oluşturduğu ortam hep güven ve barış eksenliydi. Bu sebeple Hız. Peygamber (s.a.s.)'in barış stratejisinin, uygulanmış gerçekçi bir strateji olduğunu söyleyebiliriz. Barış ve huzur ortamını oluşturma, bu stratejide ilk sırada yer almaktadır. Şu husus bir gerçektir ki uluslararası arenada barışın tesisi, İslami açıdan bizatihi bir kazanımdır. Zira Hız. Peygamber (s.a.s.)'in uluslararası ilişkiler stratejisinde güvenli bir dünya oluşturma ilk sırayı almaktadır.

²³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, c. I, s. 239. النصارى على أن يقرهم على دينهم على أن لا يصبغوا أولادهم في النصرانية. وصالح رسول الله صلى الله عليه و سلم

²³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-kübrâ*, c. II, s. 98.

²³² Buhârî, Meğazi, s. 46.

²³³ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-kübrâ*, c. II, s. 125-126.

Uluslararası ilişkilerde dürüst olma, karşılıklı güven, haklara saygı ve ilişkilerde şeffaflık, yerkürede adil ve kalıcı bir barışın sağlanması için ön şart kabul edilmektedir. Günümüzde kimi uluslararası aktörlerin taktiksel hareket ederek absürt bahanelerle uluslararası antlaşmaları askıya alması ve barışı tesis etmenin önünü tıkaması dünyamızın güvenliğini tehlikeye sürüklemektedir. Buna mukabil Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamasında ilkeli hareket etme ve antlaşmalara sadakat, hayati bir öneme sahiptir. Hz. Peygamber'in kavli ve fiili Sünnet'i bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber (s.a.s.)'in dış ilişkiler stratejisi, öldürme değil yaşatma, zulmetme değil adaleti sağlama ilkesi çerçevesinde olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamasında cihad mantığını da bu bağlamda değerlendirebiliriz. Zira cihadın temel hedefi, İslam mesajının kalplere ve akıllara ulaşmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır. Çok dikkat çekicidir ki Fetih Süresi'nin ilk âyetindeki apaçık fetih müjdesi, ağır ve meşakkatli savaşların akabinde değil; kalplere bu kutlu mesajı ulaştırma yolundaki engellerin ortadan kaldırıldığı Hudeybiye Barış Antlaşması'ndan sonra gelmiştir. Bu bağlamda İslam'da barış ve sükûnet ortamına, kalp ve akıllar arasındaki engellerin ortadan kalktığı zaman dilimine ve mekâna apaçık fetih diyebiliriz.

Çok açıktır ki Hz. Peygamber, Ehl-i kitaba karşı oldukça müsamahakâr bir strateji izlemiş ve onları doğru yola çekmeye çalışmıştır. Buna mukabil Nasranîler ve Yahudiler ise tarih seyri içinde ve günümüzde bu hüsnü niyeti hep ihlal etmişlerdir.

Sonuç olarak insani diyalog, erdemlilik, mazlumları himaye, konuşma, görüşme, dostluk kurma, barışçıl olma, dosta güven, düşmana korku ve ihsan gibi erdemli ilkeler, Hz. Peygamber'in dış siyaset stratejisinde ön plana çıkan barış mefhumlu kavramlardır.

Kaynakça

- Abdurrazzak, Ebu Bekir b. Hammam es-San'ani, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-Âzamî, Mektebetü'l-İslami, Beyrut, 1983.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavudî, Adil Murşîd, Müessesetü'r-Risale, Lübnan, 1999.
- Ahmed Kaim eş-Sa'bî, *Vesikatü'l-Medine, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuûnü'l-İslamiyye*, Devha, 2005.
- Ahmet Reşit Turnagil, *İslamiyet ve Milletler hukuku*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1977.
- Aksar, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2012.

- Ali b. el-Mutarrazî, Ebu'l-Feth Nasru'd-Din b. Âbdî's-Seyyid, *El-Muğrib fi Tertîbi'l- Mu'rib* , Thk. Mahmud Fahu'î, Abdu'l-Hamid Muhtar, Mektebet-u Usabe b. Zeyd, Halep, 1979.
- Alûsî, Ebu'l- Fazl Şihabu'd-Din Mahmud, *Ruhu'l- Meani fi Tefsir-i Kur'an-î'l-Azim ve's-sebi'l-Mesani* , İhya-u Turasi'l-Arabi, Beyrut, Trs.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn, *Şua'bu'l- İman*, Thk. Muhammed Said, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/ 1991.
- Bezzar, Ebu Bekir Ahmet b. Amr b. Abdî'l-Halîk, *Müsnedü'l-Bezzar*, thk. Mahfuzu'r-Rahman Zeynullah, Mektebetü'l-U'lum ve'l-Hikem, Medine,1997.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu'l-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar Min Umuri Resulillahi ve Sünenihi ve Eyyamihi*, thk. Mahmud Muhammed Nassar, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.
- Çelik, Nizamettin, *H. Peygamber'in (sav) Diplomatik İlişkilerinin Mahiyeti ve Temel Hedefi*. HADITH. Yıl: 2019/1; Sayı: 2, ss. 72-109.
- Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, Daru'l-Muğni, Riyad, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistani, *es-Sünen*, Thk. Yasir Hasan vdğ., Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2013.
- Ebu Ya'lâ el-Mevsulî, Ahmed b. Ali b. Müsenna et-Temimî, *Musnedu Ebî Ya'lâ el-Mavsulî*, Thk. Hüseyin Selim Esed, Daru'l-Me'mun li't-Turas, Dimeşk, 1984.
- Ebû Zehra, Muhammed, *el-Alakatü'd-Devliyye fi'l-İslam*, daru'l- fikri'l-Arabi, Kahire, 1995.
- el-Askerî, Ebu Hilal, *el-Furuku'l-Luğaviyye*, Thk. Muhammed İbrahim Süleym, Daru'l-İlm ve's-Sekafe, Kahire, 1997.
- el-Battal, Battal b. Ahmed b. Süleyman b. Battal er-Rakbiyyu, *En- Nazmu'l-Muste'zeb fi Tefsiri Garibi Elfazî'l- Mühezzeb*, Thk. Mustafa Abdu'l- Hafiz Salim, Mektebetü'l-Ticariyye, Mekke, 1991.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn. *es-Süneü'l-Kübrâ*, Daru'l- Marife, Beyrut, 1986.
- el-Ezherî, Ebu Mensur Muhammed b. Ahmed, *Tehzibu'l-Luğğa*, Thk. Abdu's-Selam Muhammed, Daru'l-Mısıryye, Kahire, 1964.
- el-Lüheybî, Salih, *"el-Alakatu'd-Devliyye fi Vakti'l-Harb fi Fikri'l-İslamî"*, Mecelletü Külliyyetü'l-Ulumi'l-İslamiye, Musul, 2013.
- Erol Kurubaş, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi Ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak*, Yıl: 2012/2, Sayı: 1, ss. 9-34.
- es-Salihi, Muhammed b. Yusuf, (h. 942.) *Sübulu'l-Hüda ve'r-Raşad fi Siret-i Hayri'l- İbad*, Thk. Fehim Muhammed Şeltuti, Cevdet hilali, Kahire, 1997.
- eş-Şerifu'r-Radî, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Hüseyin b. Musa b. Muhammed, *Nehcu'l-Belağa*, Thk. Şeyh Faris Hassun, Kum, 1419.

- Fadıl Salih es-Sâmerrâî, *Nübüvvetü Muhammed mine'ş-Şekki ile'l-Yakîn*, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2005.
- Farukî, İsmail Râci, *İslam kültür atlası*, Trcm: Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2014.
- Fesevî, Ebû Yusûf Yakub b. Süfyan, *el-Ma'rifetu ve't-Tarîhu*, Thk. Halil Mensur, Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- Halebî, Ali b. Burhane'd-Din, *Siretü'l-Halebî, (İnsanû'l-Uyûn)*, Thk. Ahmed Tu'me el-Halebî. Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2012.
- İbn Aşur, Muhammed tahir, *et-Tehrir ve't-Tenvir*, Daru't-Tunusiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984.
- İbn Düreyd, Ebu Bekir Muhammed bi Hüseyin, *Cemherutu'l-Luğa*, Thk. Remzi Münir Be'lebekki, Daru'l-İlm, Beyrut, 1987.
- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed b. el-Kufi, *Musannef*, Thk. Muhammed Avvame, Daru'l-Kible, Cidde, 2006.
- İbn Esîr, Ebu Saâdet el- Mubarek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihaye fi Ğaribi'l-Hadis ve'l-Eser*, Thk. Tahir Ahmed, Mahmut Muhammed et-Tenahî, Daru İhya-i Turâsi'l-Ârabî, Beyrut, 1979.
- İbn Esîr, Muhammed b. Muhammed b. Abdi'l- Kerim eş-Şeybani, *el-Kamil fi't-Tarih*, Thk. Ebu'l-Ferra Abdullah el- Kadi, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987,
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebu Hatim et-Temîmi, *es-Sahih*, Thk. Şuâyb Arnavudî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik bin Hişam el-Himyeyi, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim Ebyarî, Abdu'l-Hafiz Şelebî, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2005.
- İbn Hudeyd, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ahmed, *el-Misbahu't-Mudiyy fi Küttabi'n-Nebiyyi'l-Ümmî ve Resûlihi ile Muluki'l-Erdî min Arabiyyin ve Acemî*, Thk. Muhammed Âzimuddin, Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1985.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yasar, *es-Siretu'n-Nebeviyye li İbn İshâk*, thk. Ahmet Ferid, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- İbn Mace, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-ü İbn Mace*, Thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Darulhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, Trs.
- İbn Manzûr. Cemalu'd-Din ebi'l-Fazl Muhammed b. Mükrim, *Lisânu'l-Arab*, Thk. Amir Ahmed Hayder, Lübnan, 2009.
- İbn Mende, Hafız Muhammed b. İshak b. Yahya, *Kitabu'l-İman*, Thk. Ali b. Muhammed b. Nasir el-Fakihî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1985.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' Ebu Abdillâh el-Basri el-Haşimi, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Thk. Muhammed Abdu'l-Kadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.
- İlkiyâ el-Herrâsî, Ali b. Muhammed b. Ali Ebu'l-Hasan et-Taberî, *Ahkamu'l-Kur'an*, Thk. Musa Muhammed Ali, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1982.

- Kâdî İyaz, Ebu'l-Fazl (h.544), *eş-Şifa bi't-Ta'rifi Hukuki Mustafa*, Daru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.
- Malik b. Enes, *Muvatta*, Thk. Muhammed Fuad Abdulkakî, Daru İhya-i Tûrasi'l-Arabî, Mısır, Trs.
- Mâturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebu Mensur, *Te'vilatu Ehl-Sünne*, Thk. Mehdi Basullumî, Daru Kutübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî, *A'lâmü'n-nübüvve*, thk. Muhammed Mu'tasım Billah, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- _____, *Teshilu'n-Nazar ve't-Te'cilu'z-Zafer fi Ahlaki'l-Meliki ve Siyaseti'l-Mülk*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1981.
- Mubarekfuri, Safiyyu'r-Rahman, *er-Rahiku'l-Mahtum*, Daru ibn-i Haldun, İskenderiyye, 2010.
- Muhammed Ebu Nimer, *el-la Unf ve Sunû's-Selam fi'l-İslam*, Trcm: Tays el-Yahya, thk. İmad Ömer, el-Ehliyye li'n-Nerive't-Tevzi', Amman, 2008.
- Muhammed Nassirî, "es-Selam fi'l-İslam", *Mecelletü Ulumi'l-İslamiyye*, Yıl: 1425/2, Sayı: 11, Kum, ss. 45-56.
- Müslîm, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysaburî, *Sahih-u Müslim*, Thk. Muhammed Fuat Abdulkakî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Neddaf, Muhammed Zekeriyya, *Ahlaku's-Siyase li'd-Devleti'l-İslamiyyeti fi'l-Kur'an ve's-Sünne*, Daru'l-Kalem, Dımeşk 2006.
- Nesefî, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru'n-Nesefî (Medariku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil)*, thk. Yusuf Ali, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2011.
- Özaydın, Abdülkerim, "Asr-ı sâadet", DİA, (III/501-502), İstanbul, 1991.
- Rağîb el-İsfahanî. Ebu'l-Kasım Hiseyin b. Muhammed, *el-Müfredat fi ğarîbi'l-Kur'an*, Thk. Muhammed Halil, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010.
- Razî, Fahrüddin Muhammed b. Ömerb. Hüseyin, *Tefsiru'l-kebir (Mefâtihu'l- gayb*, Thk. İbrahim Şemsu'd-Din, Ahmed Şemsu'd-Din, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.
- Sadi Şirâzi, Ebu Abdullah Müşerrefu'd-Din b. Muslih eş-Şirâzi, *Gülîstan, (3.baskı)*, Çev: Cafer Tayyar b. Ahmed Salim, Ravza yay., İstanbul 2017.
- Said Nursi, *Lem'alar*, rnk Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Sicistanî, Abdullah b. Nasır b. Sultan, *es-Siyasetü'l-Hariciyye li'd-Devleti'l-İslamiyye fi Ahdi'n-Nebi*, Şebekeü Aluka, el-Memleketü'l-Arabiyye es-Suudiyye, 1979.
- Süheylî, Ebu'l- Kasım Abdu'r-Rahman b. Abdullah b. Ahhmed b Ebi'l-Hasan es-Süheylî. *Ravzu'l-Unf fi Tesiri's-Sireti'n- Nebeviyyeti li İbn Hişam*, Daru'l-Hadis, Kahire, 2008.
- Şirazi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Fikhu'l-Avleme*, Müessesetu'l- Mücteba, Beyrut, 2002.
- Taberî, *Camiu'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'ân*, Mektebetu'l Faysaliyye, Mekke, ts.
- _____, *Tarihu't-Taberî Tarihu'r-Rusul ve'l-Müluk*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Daru'l-Mearif, Kahire, 1968.

- Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Aktüel 16 Basım Yayım Dağıtım, Bursa, 2018,
- Teberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, Thk. Abdu'l-Muhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Daru'l-Haremeyn, Kahire, 1995.
- Teberânî, Süleyman b. Ahmet, *Mu'cemu'l-Kebir*, Mektebet-u ibn-i Teymiye, Thk. Abdu'l-Mecid es-Selefi, Kahire, 1983.
- Tirmizî, Ebu İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdulkakî, Daru İhyai't-Türasi'l-Ârabiyye, Beyrut, 1977.
- Vakidî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer bi Vakidî, *el-Meğazi*, Thk. Marsden Cones. A'lemü'l-Kütüb, Beyrut, 2006.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebi Ya'kub b. Ca'fer b. Vehb, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, Thk. Abdu'l-Emir, Şerketu'l-Alemiyye, Beyrut, 2010.
- Yaman, Ahmet, "Sulh", DİA, (c. XXXVII/485-489), İstanbul, 2009.
- _____, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Fecr Yay., Ankara, 1998.
- Zebidî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrazzak el-Hüseynî, *Tâcu'l-Ârus min Cevahiri'l-Kamus*, Thk: *Mecmua'*, Daru'l-Hidaye, Kuveyt, 2000.